

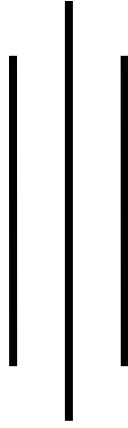
चौदण्डीगढी नगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना

अन्तिम प्रतिवेदन
२०८२

चौदण्डीगढी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बेल्तार, उदयपुर, कोशी प्रदेश

चौदण्डीगढी नगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना, उदयपुर, कोशी प्रदेश

चौदण्डीगढी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बेल्तार, उदयपुर, कोशी प्रदेश

२०८२

विषय सूची

अध्याय - १: परिचय.....	१
१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुनी आधार	२
१.२.१ फोहोरमैला व्यवस्थापन नीति, २०५३	२
१.२.२ फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८	३
१.२.३ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४	३
१.२.४ वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६	३
१.२.५ राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६.....	४
१.२.६ दिगो विकास लक्ष्य, २०१६-२०३०	४
१.३ उद्देश्य	४
अध्याय - २: नगरपालिकाको परिचय	५
२.१ अवस्थिति	६
२.२ प्रशासनिक सिमा	६
२.३ जनसांख्यिक विवरण	७
२.४ मुख्य वस्तीहरूको विवरण	१५
२.५ भू-उपयोगको विवरण.....	१६
२.६ माटोको बनावट.....	१७
२.७ भिरालोपनाको विवरण	१८
२.८ जलस्रोत	१९
२.९ ईन्धनको प्रयोग.....	२१
२.१० शौचालयको प्रकार	२२
२.११ अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्र	२३
२.१२ पर्यटन	२३
२.१३ मुख्य पेशाको आधारमा घरपरिवारको विवरण	२४
२.१४ शिक्षा	२४
अध्याय - ३: अध्ययन विधि	२५
३.१ द्वितीय स्रोतको समिक्षा.....	२५
३.२ सन्दर्भ सूची निर्माण.....	२५

३.३	तथ्याङ्क संकलन.....	२६
३.४	तथ्याङ्क विश्लेषण तथा मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी.....	२६
३.४.१	सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, सम्भावना र चुनौतीको विश्लेषण (SWOT analysis)	२६
३.४.२	मस्यौदा प्रतिवेदन तयार	२६
अध्याय - ४: नगरपालिकाको फोहोर व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्था.....		२७
४.१	फोहोरको प्रकार	२७
४.२	फोहोरमैला व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्था	२७
४.३	संस्थागत संरचना	३१
४.४	सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, सम्भावना, चुनौतीहरूको विश्लेषण (SWOT analysis)	३२
४.५	दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य.....	३४
अध्याय - ५: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको रणनीति तथा कार्यनीति.....		३५
५.१	अल्पकालिन रणनीति तथा कार्यनीति.....	३५
५.२	दीर्घकालिन रणनीति तथा कार्यनीति.....	३७
अध्याय - ६: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको वार्षिक बजेट		४७
६.१	फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको अनुमानित वार्षिक बजेट.....	४७
६.२	फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको वार्षिक अनुमानित बजेटको सारांश	५४
६.३	बजेटको सम्भावित स्रोत	५४
अध्याय - ७: नतिजा सूचक.....		५५
अध्याय - ८: सारांश		५७
अनूसूची		५८
	अनूसूची – १: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयारीको लागि छलफलमा उपस्थित सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू	५८

तालिका सूची

तालिका नं. १: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको जनसांख्यिक विवरण	७
तालिका नं. २: वडा अनुसार चौदण्डीगढी नगरपालिकाको जनसांख्यिक विवरण	७
तालिका नं. ३: ५ वर्ष उमेर समूह अनुसार जनसंख्या	८
तालिका नं. ४: ५ वर्ष उमेर समूह अनुसार जनसंख्या	९
तालिका नं. ५: नगरपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण	१७
तालिका नं. ६: नगरपालिकाको भिरालोपनको विवरण	१९
तालिका नं. ७: नदी तथा खोलाहरूको विवरण	२०
तालिका नं. ८: तालतलैया पोखरी र सीमसार क्षेत्र सम्बन्धी विवरण	२०
तालिका नं. ९: नगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको विवरण	२३
तालिका नं. १०: पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण	२४
तालिका नं. ११: फोहोरको स्रोत, उत्पादक तथा प्रकार	२७
तालिका नं. १२: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको रणनीति र कार्यनीति	३७
तालिका नं. १३: फोहोर व्यवस्थापन योजनाको वार्षिक बजेट	४७
तालिका नं. १४: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको अनुमानित बजेट सारांश	५४
तालिका नं. १५: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको नतिजा सूचक	५५

चित्र सूची

नक्सा नं. १: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको स्थलाकृत नक्शा	६
नक्सा नं. २: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको प्रशासनिक नक्सा	७

अध्याय - १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालजस्तो अविकसित राष्ट्रका लागि फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नु एक चुनौतीको रूपमा रहेको छ । जनसंख्या वृद्धि, जीवनस्तरमा वृद्धि, तीव्र शहरीकरण, तथा औद्योगिककरणका कारण फोहोरको मात्रा बढ्नुका साथै त्यसको व्यवस्थापनमा समस्या देखिएको छ । फोहोरमैला व्यवस्थापनले देशको पारिस्थितिकीय प्रणाली, सामाजिक, एवम् आर्थिक पक्षलाई असर पारेको हुन्छ । फोहोरमैलाको अनुचित व्यवस्थापनले जनस्वास्थ्य र उक्त क्षेत्रको सुन्दरतामा असर पार्नुको साथै हावा, पानी, माटोको गुणस्तरमा समेत हास ल्याउने गर्दछ ।

विश्वव्यापी रूपमा गरिएका अध्ययनहरूको अनुसार प्रतिव्यक्ति फोहोर उत्पादन दर विकसित राष्ट्रको बढी रहे तापनि फोहोर व्यवस्थापनको समस्या अविकसित राष्ट्रमा धेरै रहेको पाईएको छ । बजेटको अभाव, पूर्वाधारको कमी, कानूनको अभाव, र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान, सिप तथा जनचेतनाको कमी जस्ता चुनौतीहरू अविकसित राष्ट्रसँग भएका कारण उचित तरिकाले फोहोर व्यवस्थापन हुन नसकेको अध्ययनले देखाएको छ । तथ्याङ्कअनुसार अविकसित राष्ट्रको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन फोहोर उत्पादन दर ०.५६ के.जी. रहेको छ भने विकसित राष्ट्रको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन फोहोर उत्पादन दर १.२ के.जी. रहेको थियो । ADB को तथ्याङ्कअनुसार नेपालको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन फोहोर उत्पादन दर ०.३२ के.जी. रहेको छ प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन फोहोर उत्पादन दर फोहोरको अनियन्त्रित विसर्जनका कारण पानी, माटो र बोटबिरुवामा धातुहरू मिसिन गई प्रदुषण हुने गर्दछ, साथै खुला रूपमा फोहोर बाल्ने प्रक्रियाले CO, CO₂, SO, NO, PM₁₀, PM_{2.5} जस्ता वायु प्रदुषकहरू उत्सर्जन हुने गर्दछन् । त्यसैगरी खुला रूपमा फोहोर विसर्जन गर्नाले फोहोरबाट निस्कने मिथेन (CH₄) ग्यास र अन्य हरित ग्यासले विश्वव्यापी तामक्रम वृद्धि (Global Warming) मा ठुलो भूमिका खेल्दछ भने फोहोर विसर्जन गरिएको क्षेत्रमा आगो लाग्ने सम्भावना पनि बढ्दछ । फोहोर विसर्जन क्षेत्रमा भएको किरा, झिंगा, तथा चरणका लागि गएको पशुचौपायाहरूबाट रोग सर्ने सम्भावना बढ्दछ । हानिकारक फोहोर अन्य फोहोरसँग मिसाउँदा फोहोर संकलन गर्ने र विसर्जित क्षेत्रबाट पुनः चक्रणयुक्त वस्तु संकलन गर्ने व्यक्तिहरूलाई चोटपटक लाग्न सक्दछ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापन नेपाल सरकार, साथै स्थानीय सरकारको प्राथमिकतामा परेतापनि त्यसको उचित कार्यान्वयन भएको देखिदैन । नेपालका स्थानीय सरकारहरूले फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न तथा आफ्नो क्षेत्र सफा राख्न विभिन्न खालको चुनौतीहरू व्यहोर्नु परेको छ । नेपालको फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ ले पालिकाको फोहोर संकलन, प्रशोधन, र अन्तिम विसर्जनका लागि पूर्वाधारको संचालन र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारलाई दिएको छ । पालिका स्तरमा विशेषगरी नगरपालिकामा फोहोरमैला सम्बन्धी जानकारीको कमी र दक्ष तथा प्रशिक्षित जनशक्तिको कमीका कारण फोहोरमैला व्यवस्थापन एक जटिल र प्राविधिक रूपमा चुनौतीपूर्ण कार्य बनेको छ । जनसंख्या वृद्धि, बजारको विकास, र परिवर्तित जीवनशैलीसँगै

फोहोरको मात्रा पनि बढ्दै गएको हुनाले यसको व्यवस्थापनतर्फ पालिकाहरूको पूर्ण रूपमा ध्यान जानु आवश्यक भएको छ । यसका लागि नेपालको ७५३ वटै पालिकाहरूले सर्वप्रथम फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयार पार्नु आवश्यक छ ।

फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना (SWMP) मानव गतिविधिहरूबाट उत्पादन हुने फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गरी स्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्न सक्ने हासलाई कम गर्नका लागि तयार पारिएको आवश्यक कार्यहरूको खाका हो । वातावरणीय रूपमा दिगो अवस्था सुनिश्चित गर्न र अनुचित व्यवस्थापनबाट हुने जोखिमलाई कम गर्न उपयुक्त कार्यहरू गर्नको लागि विकास गरिएको स्थल-विशेष योजना हो । फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाले फोहोरमैलाको वर्गीकरण, पुनः प्रयोग, पुनः चक्रण, प्रशोधन, संकलन, ढुवानी तथा अन्तिम विसर्जनको प्रक्रियाको बारेमा विस्तृत रूपमा उल्लेख गर्दछ । योजनाले फोहोरमैलाले स्वास्थ्य तथा वातावरणमा प्रतिकूल असर पार्ने विद्यमान र सम्भावित समस्याहरूको पहिचान गर्दछ र भविष्यमा ती समस्या उत्पन्न हुन नदिनका लागि के-के कार्य गर्न सकिन्छ भन्ने बारे विस्तृत तथा प्रष्ट रूपमा उल्लेख गर्दछ । साथै, व्यवस्थापन योजनामा सूचित गरिएका कार्यहरू कार्यान्वयन गर्ने जिम्मेवार निकाय, कार्य सम्पन्न गर्नुपर्ने समयावधि र त्यसमा लाग्ने अनुमानित लागतको समेत जानकारी दिईन्छ ।

यस फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाले चौदण्डीगढी नगरपालिकामा विभिन्न स्रोतहरूबाट निस्कने खतरायुक्त तथा गैर-जोखिम ठोस र तरल फोहोरहरूको व्यवस्थापनका लागि अपनाउनुपर्ने कार्यनीतिको व्याख्या गर्नेछ ।

१.२ फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कानुनी आधार

नेपाल सरकारले फोहोरमैला व्यवस्थापनलाई ध्यानमा राखी नेपाल राजपत्रमा विभिन्न नीति, ऐन तथा नियमहरू प्रकाशित गरेको छ । नेपालको संविधान, २०७२ धारा ३० ले सबै नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने मौलिक अधिकार प्रदान गरेको छ र यस संविधानले दिएको अधिकार प्रयोग गरी ल्याएका नीति नियमहरू निम्नानुसार रहेको छ ।

१.२.१ फोहोरमैला व्यवस्थापन नीति, २०५३

फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी राष्ट्रिय नीतिले स्थानीय तहमा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न स्थानीय सरकारलगायतका सरकारलाई फराकिलो ढाँचा उपलब्ध गराएको छ । यस नीतिको दफा ५.१ ले फोहोरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय तहका संस्थाहरूको संलग्नता स्पष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ । फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्या भएको प्रत्येक पालिकामा सरसफाईका लागि छुट्टै इकाई रहने नीतिमा उल्लेख गरिएको छ । आवश्यक परेको खण्डमा स्थानीय तहले राष्ट्रियस्तरमा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी काम गर्ने संस्थाहरूसँग समन्वय गरी निजी संस्थाहरूसँगको सहकार्यमा फोहोर संकलन, संरक्षण, परिचालन, स्थल व्यवस्थापन, ढुवानी र अन्तिम विसर्जन गर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

१.२.२ फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८

फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी मार्गदर्शन प्रदान गर्ने प्रमुख विधान हो । यस ऐनले फोहोरमैला व्यवस्थापनमा केन्द्रदेखि स्थानीय तहसम्मको भूमिका र जिम्मेवारीहरू स्पष्ट रूपमा परिभाषित गरेको छ । ऐनको परिच्छेद ३ ले फोहोरमैला व्यवस्थापनमा स्थानीय निकायको जिम्मेवारी देहायबमोजिम उल्लेख गरेको छ -

- फोहोर संकलन केन्द्र, landfill site, प्रशोधन केन्द्र, कम्पोष्ट प्लान्ट, बायोग्यास प्लान्ट जस्ता पूर्वाधारहरूको निर्माण र संचालन गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न स्थानीय निकाय जिम्मेवार हुने,
- प्रशोधन केन्द्र तथा संकलन केन्द्रमा संकलन हुने फोहोरको व्यवस्था गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय निकायको हुने, आदि

१.२.३ स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४

नेपालको संविधानको धारा २९६ को उपधारा (१) बमोजिमको व्यवस्थापिका सांसदले “स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४” बनाएको छ । यस ऐन अन्तर्गत स्थानीय सरकारको काम कर्तव्य र अधिकारको हकमा दफा ११, उपदफा २ अन्तर्गत आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाई सम्बन्धी काम कर्तव्य सुझाईएको छ । उपदफा २ को झ(५) ले स्वच्छ खानेपानी तथा खाद्य पदार्थको गुणस्तर र वायु तथा ध्वनिको प्रदूषण नियन्त्रण र नियमन, झ(६) ले सरसफाई सचेतनाको अभिवृद्धि र स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैलाको व्यवस्थापन र झ(७) ले स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला संकलन, पुनः उपयोग, प्रशोधन, विसर्जन, र सोको सेवा शुल्क निर्धारण र नियमनको व्यवस्था रहेको छ । त्यसैगरी उपदफा ४ को ड(२४) ले स्थानीयस्तरमा प्रदूषण नियन्त्रण र हानिकारक पदार्थहरूको नियमन तथा व्यवस्थापन गर्नुपर्ने व्यवस्था रहेको छ ।

ऐनको दफा १२ को उपदफा(११) ले फोहोरमैलाको संकलन र व्यवस्थापन, चोक तथा गल्लिहरूको सरसफाई, ढल निकास, र मरेका जनावरको व्यवस्थापन गर्ने गराउने जिम्मेवारी वडा स्तरको रहेको उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी दफा २६ ले नगरपालिका तथा नगरपालिकाले आफ्नो कार्य संचालन गर्दा लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग वा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि फोहोरमैला विसर्जनस्थल वा प्रशोधन प्रणालीको विकास र संचालनका लागि अन्य नगरपालिका वा नगरपालिकासँग साझेदारी, सम्झौता वा संयुक्त व्यवस्थापन गर्न सक्ने व्यवस्था गरेको छ ।

१.२.४ वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को परिच्छेद २ ले परियोजनाहरूको वातावरणीय अध्ययन प्रतिवेदन सम्बन्धित बिभाग वा वन तथा वातावरण मन्त्रालयबाट स्वीकृत गराउनु पर्ने प्रावधानको बारेमा उल्लेख गरेको छ । त्यसैगरी परिच्छेद ३ को दफा १५ उपदफा(२) ले कसैले पनि जनजीवन, जनस्वास्थ्य एवम् वातावरणमा उल्लेखनीय प्रतिकूल प्रभाव पार्ने गरी प्रदूषण गर्न वा गराउन नपाउने भनेको छ ।

वातावरण संरक्षण ऐन, २०७६ को दफा ४४ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बनाएको वातावरण संरक्षण नियमावली, २०७७ को परिच्छेद ३ मा भएको नियम १४ उपनियम(२) अनुसार स्थानीय तहले प्रदुषणको प्रकृति अनुसार कुहिने, पुनःप्रयोग र पुनःचक्रण गर्न सकिने फोहोर वर्गीकरण गरी उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

१.२.५ राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६

नेपाल सरकारले जलवायु परिवर्तनको प्रभावलाई न्यूनीकरण गर्न र जलवायु अनुकुलन समाजको विकास गर्न सरकारी निकायलाई नीतिगत मार्गदर्शन उपलब्ध गराउने उद्देश्यले राष्ट्रिय जलवायु परिवर्तन नीति, २०७६ जारी गरेको छ । जलवायु उत्थानशील समाजको विकास गरी राष्ट्रको सामाजिक आर्थिक समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने यस नीतिको उद्देश्य रहेको छ । यस नीतिको धारा ८ को उपधारा ८.७(ग) मा घरेलु तथा होटल व्यवसाय र अस्पतालहरूबाट निस्कने फोहोरमैलाको स्रोतमै वर्गीकरण गरी जोखिमपूर्ण र घातक फोहोरजन्य पदार्थको उचित व्यवस्थापन र अन्य जैविक फोहोरहरूलाई उर्जा उत्पादनमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिने उल्लेख गरिएको छ ।

१.२.६ दिगो विकास लक्ष्य, २०१६-२०३०

दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरू मध्ये लक्ष्य ६ ले सबैका लागि स्वच्छपानी र सरसफाईको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ । सन् २०३० सम्ममा प्रस्तावित लक्ष्य अनुसार सबै समुदाय खुला दिशामुक्त भएको हुने तथा शहरी क्षेत्रका सबै घर ढल निकाससँग जोड्ने लक्ष्य रहेको छ । यसका लागि ढल व्यवस्थापन तथा प्रशोधन केन्द्रको स्थापना तथा फोहोर पानीको प्रशोधन व्यवस्थापन तथा पूर्वाधारको निर्माण एवम् व्यवस्थापन र सरसफाईसम्बन्धी चेतना अभियान तथा कार्यक्रमहरू प्रवर्द्धन गर्ने कार्यहरू प्रस्ताव गरिएको छ ।

१.३ उद्देश्य

चौदण्डीगढी नगरपालिकाले व्यहोर्न सक्ने अनुचित फोहोरमैला व्यवस्थापनबाट हुने स्वास्थ्यजनक तथा वातावरणीय चुनौतीहरूलाई पार गर्न फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तर्जुमा गर्दा देहायका विशिष्ट उद्देश्यहरू राखिएको छः

- i. नगरपालिकामा भएको फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी समस्याहरूको पहिचान गर्ने,
- ii. सामाजिक एवम् वातावरणीय अवस्थाको आधारभूत जानकारी संकलन गर्ने,
- iii. अवस्थित समस्याहरू निर्मुल गर्नका लागि फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयार पर्ने,
- iv. फोहोरमैला व्यवस्थापनको जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व लिने सरोकारवालाको पहिचान गर्ने, साथै उक्त कार्य सम्पन्न गर्ने समयावधि र लागत अनुमान गर्ने ।

अध्याय - २: नगरपालिकाको परिचय

वि.सं. को १५ औं शताब्दीमा सेनवंशी राजा रुद्रसेनका छोरा मुकुन्द सेनले एउटा सबल राज्य खडा गरेका थिए । उनैका ६ भाइ छोराहरुको कचिङ्गलमा परेर तत्कालीन पाल्पा राज्यलाई छोराहरुको अशंमा ६ टुक्रा गर्नुपरेको थियो । समयक्रमले गर्दा त्यही राज्य पनि टुक्रिदै चोइटिदै जाँदा पूर्वतिर पाल्पादेखि टुक्रिएको मकवानपुर राज्य बनेको र मकवानपुर समेत टुकामा परेर चौदण्डीगढी राज्य हुन पुग्यो भने पुनः चौदण्डीबाट विजयपुर धरानसम्म पुग्यो ।

वस्तुस्थितिमा चौदण्डीगढी राज्यको स्थापना मकवानपुरबाट फुटेर गएपछि भएको हो । वि.सं १७८० तिर चौदण्डीगढी राज्य अस्तित्वमा आएको पाईन्छ । मकवानपुरका राजा माणिक सेनका सन्तान जगतसेनले चौदण्डीगढी दरबार बनाएर राज्य खडा गरेका थिए ।

पाल्पाली राजा रामराज सेन मगरदेखि प्रारम्भ गरेर चन्द्रसेन, रुद्रसेन तीन पुस्तासम्म पाल्पा राज्य बलियो रह्यो । मुकुन्दसेनले पाल्पा राज्यलाई अझ सुदृढ र विस्तार गरे । पछि छोराहरुको कारणले भागवण्डा गरी ६ टुक्रा गरेपछि मकवानपुर शक्तिशाली राज्यको रूपमा एक पटक चम्कियो तर मकवानपुरबाट पनि जगतसेन चौदण्डीगढीको राजा भएर विस्तारपूर्वक राज्य चलाएका थिए ।

परन्तु यो विस्तार मुकुन्दसेनकै पालामा भएको हुनुपर्छ भन्ने कुरा दरबार र दरबार परिसरका ढुङ्गाहरुको अध्ययनले बताउँछ । चौदण्डीगढीको किल्लामा प्रयोग गरेको ढुङ्गाहरुले त्यही इतिहास बताउँछ, कि जगतसेन त्यहाँ छुट्टिएर गएर राज्य गरेको मात्रै देखिन्छ । त्यस्तै मकवानपुरको गढीकाको ढुङ्गाले पनि पुराने हो भन्ने इतिहास बताउँछ ।

कमला नदी र कोशी नदीको बीचमा स्थापना भएको नयाँ राज्य कालान्तरमा गोर्खाली राजा पृथ्वीनारायण शाहको एकिकरण अभियानका क्रममा चौदण्डी पनि नेपाल राज्यभित्रै गाभिन पुगेको थियो । १६ जुलाई १७७३ का दिन पृथ्वीनारायण शाहले चौदण्डीमाथि विजय प्राप्त गरेका थिए ।

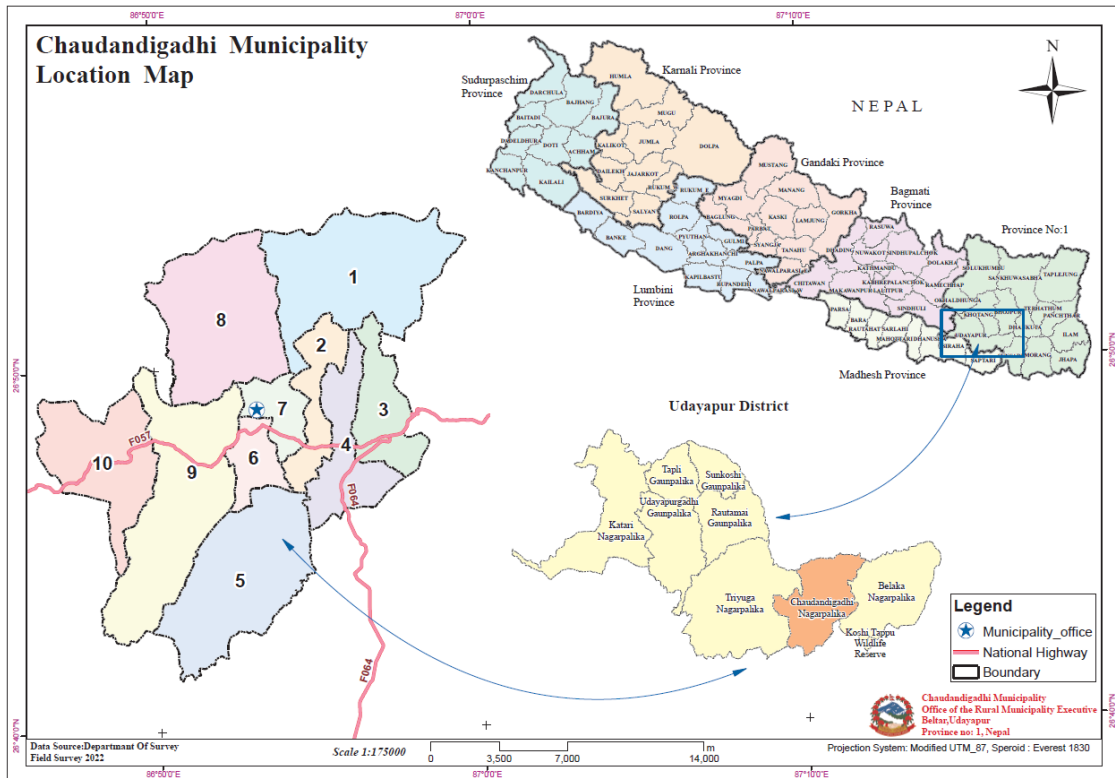
चौदण्डीगढी एउटा सुन्दर पर्यटकीय स्थलको रूपमा रहेको छ । यो ठाउँबाट पूर्वमा मकालु हिमाल, धनकुटाको पाख्रीबास, हिले, पात्लेपानी, सुनसरीको ईटहरी, मोरङको विराटनगर लगायत भोजपुरको केही भाग समेत अवलोकन गर्न सकिन्छ । पश्चिमतर्फ खोटाङ्गको सुनपातल डाँडा आदि दृश्यावलोकन गर्न सकिने, उत्तर तर्फ विश्वको सर्वोच्च शिखर सगरमाथा रहेको खुम्बु क्षेत्रको हिमश्रृंखला, चिसापानी, सोखरे डाँडा, दक्षिणतर्फ चौदण्डीगढी नगरपालिकाको सबै वडाका साथै, सप्तरी, सिराहा लगायत नेपाल भारतको विहार तर्फको सीमा क्षेत्र आदि दृश्यावलोकन गर्न सकिन्छ । चौदण्डीगढीमा एउटा निकै पुरानो दीर्घजिवी वरको वृक्ष छ जुन स्थानीयका अनुसार करिब ३५० वर्ष भएको अनुमान गरिएको छ ।

“चौदण्डीगढी” नामकरण तत्कालीन सेनवंशी राजाहरुले भाइहरुलाई राज्य टुक्राटुक्रा पारी अंशबन्डा गर्ने क्रममा निर्माण भएको चौदण्डी राज्य र चौदण्डीमा रहेको ऐतिहासिक गढीको नामबाट हालको “चौदण्डीगढी” नगरपालिकाको नामकरण भएको हो । चौदण्डीगढी

नगरपालिका उदयपुर जिल्लामा अवस्थित एक ऐतिहासिक, भौगोलिक र प्रशासनिक दृष्टिले महत्वपूर्ण नगरपालिका हो। यसको स्थापना मकवानपुर राज्यबाट टुक्रिएको ऐतिहासिक घटनासँग जोडिएको छ। वि.सं.१५ औँ शताब्दीमा राजा रुद्रसेनका छोरा मुकुन्द सेनले सबल राज्य स्थापना गरेका थिए। उनका छोराहरू बिचको कलहका कारण राज्य ६ भागमा विभाजित भयो, जसमा पूर्वतिरको मकवानपुरको टुक्रा चौदण्डीगढीको रूपमा अलग अस्तित्वमा आयो। वि.सं.१७८० तिर मकवानपुरका राजा माणिक सेनका सन्तान जगन्सेनले यहाँ दरबार बनाएर राज्य सञ्चालन गरेका थिए।

२.१ अवस्थिति

कोशी प्रदेशको उदयपुर जिल्लामा अवस्थित यस नगरपालिकाको अक्षांश २६° ४१' २६" उत्तरदेखि २६° ५४' २७" उत्तरसम्म र देशान्तर ८६° ४६' ०७" पूर्वदेखि ८६° ५९' ३२" पूर्वसम्म फैलिएको छ। कुल क्षेत्रफल २८३.७८ वर्ग कि.मी. र समुद्री तहबाट यसको उचाइ १३६.२ मी. रहेको छ। यसको सीमाना पूर्वमा बेलका नगरपालिका, उत्तरमा खोटाङ र भोजपुर जिल्ला, पश्चिममा त्रियुगा नगरपालिका र दक्षिणमा सप्तरी जिल्ला रहेका छन्।

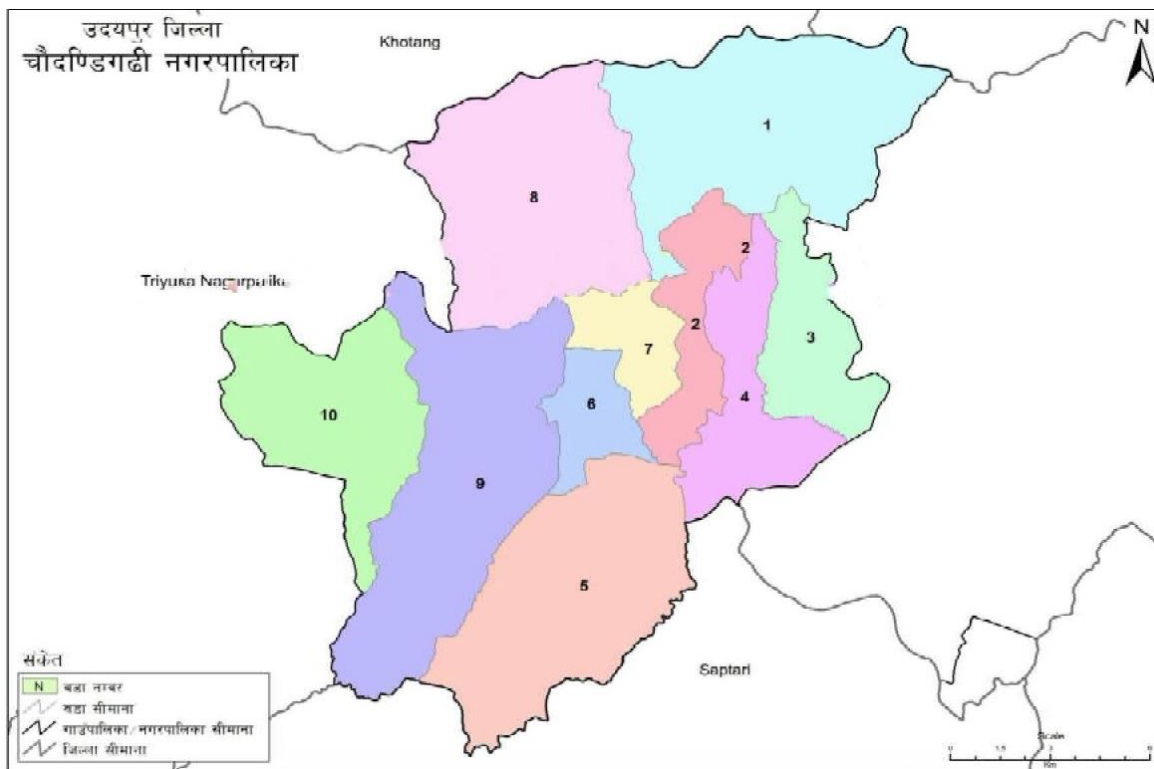

नक्सा नं. १: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको स्थलाकृत नक्शा

२.२ प्रशासनिक सिमा

उदयपुर जिल्लाको ८ वटा स्थानीय तह मध्येको यस नगरपालिका साबिकका चौदण्डी, सिद्धिपुर, हडिया, सुन्दरपुर, वेल्तार, वसाह गा.वि.स. मिलाएर वि.सं.२०७३ सालमा बनाइएको हो। यस नगरपालिकामा जम्मा १० वटा वडाहरू रहेका छन्। यसको केन्द्र बेल्तारमा रहेको छ। यो

नगरपालिकाका सबै वडाहरू प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं १ र प्रदेश सभा निर्वाचन १(१) मा पर्दछ ।

नक्सा नं. २: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको प्रशासनिक नक्सा

२.३ जनसांख्यिक विवरण

यस नगरपालिकामा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार कुल १२,७०३ घरधुरी ५३,६३१ जनसङ्ख्या रहेका छ।परिवारको औसत आकार ४.२२ र लैङ्गिक अनुपात (प्रति १०० महिलामा पुरुषको सङ्ख्या) ८८.३५ मात्र छ।सबैभन्दा बढी जनसङ्ख्या भएको वडा नं.९ हो भने सबैभन्दा थोरै जनसङ्ख्या वडा नं.१ मा छ।जनगणना २०६८ मा यस नगरपालिकाको जनसङ्ख्या ४८५७४ थियो। वि.सं.२०६८ को जनसङ्ख्यासँग तुलना गर्दा यस नगरपालिकाको जनसङ्ख्या ०.९४ प्रतिशतले बढ्दै आएको छ।

तालिका नं. १: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको जनसांख्यिक विवरण

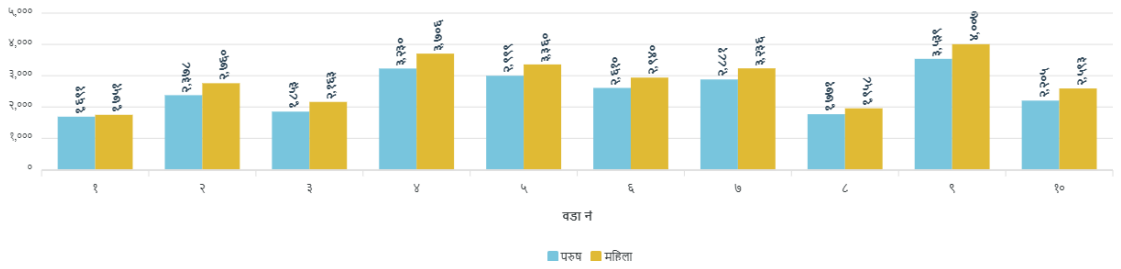
घरधुरी सङ्ख्या	जनसङ्ख्या			औसत परिवार सङ्ख्या	लैङ्गिक अनुपात
	पुरुष	महिला	जम्मा		
१२७०३	२५१५७	२८४७४	५३६३१	४.२२	८८.३५

तालिका नं. २: वडा अनुसार चौदण्डीगढी नगरपालिकाको जनसांख्यिक विवरण

वडा नं.	घरधुरी सङ्ख्या	जनसङ्ख्या			औसत परिवार सङ्ख्या	लैङ्गिक अनुपात
		पुरुष	महिला	जम्मा		
१	७७३	१६९१	१७५१	३४४२	४.४५	९६.५७

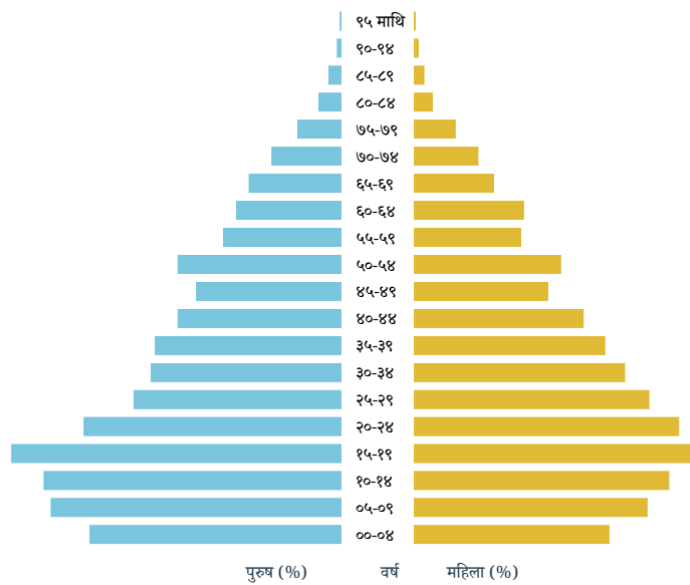
वडा नं.	घरधुरी सङ्ख्या	जनसङ्ख्या			औसत परिवार सङ्ख्या	लैङ्गिक अनुपात
		पुरुष	महिला	जम्मा		
२	११४४	२३७८	२७६०	५१३८	४.४९	८६.१६
३	१०००	१८५३	२१६३	४०१६	४.०२	८५.६७
४	१६६८	३२३०	३७०६	६९३६	४.१६	८७.१६
५	१५२३	२९९९	३३६०	६३५९	४.१८	८९.२६
६	१३५२	२६१०	२९४०	५५५०	४.११	८८.७८
७	१४२७	२८८१	३२३६	६११७	४.२९	८९.०३
८	८६१	१७७१	१९५८	३७२९	४.३३	९०.४५
९	१८०६	३५३९	४००७	७५४६	४.१८	८८.३२
१०	११४९	२२०५	२५९३	४७९८	४.१८	८५.०४
जम्मा	१२७०३	२५१५७	२८४७४	५३६३१	४.२२	८८.३५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

तालिका नं. ३: ५ वर्ष उमेर समूह अनुसार जनसंख्या

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	१४	२७
९०-९४	३२	५२
८५-८९	११४	१११
८०-८४	१९९	२१०
७५-७९	३७३	४४०
७०-७४	५८९	६७६
६५-६९	७८९	८३१
६०-६४	८९५	११३९
५५-५९	१००४	१११०
५०-५४	१३९८	१५२४
४५-४९	१२३२	१३९०
४०-४४	१३९८	१७५९
३५-३९	१५८५	१९७१

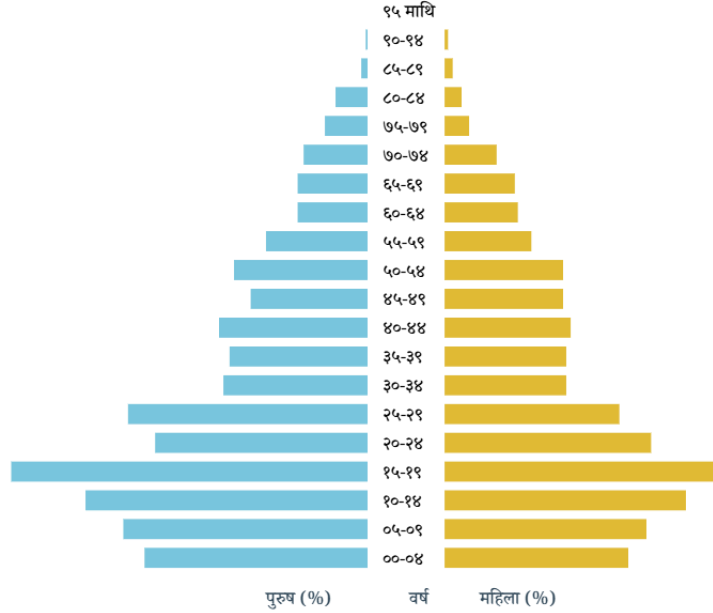

वर्ष	पुरुष	महिला
३०-३४	१६२८	२१७९
२५-२९	१७६४	२४३१
२०-२४	२१९१	२७२८
१५-१९	२८०९	२८४९
१०-१४	२५३२	२६२३
०५-०९	२४७१	२४१०
००-०४	२१४०	२०१४

तालिका नं. ४: ५ वर्ष उमेर समूह अनुसार जनसंख्या

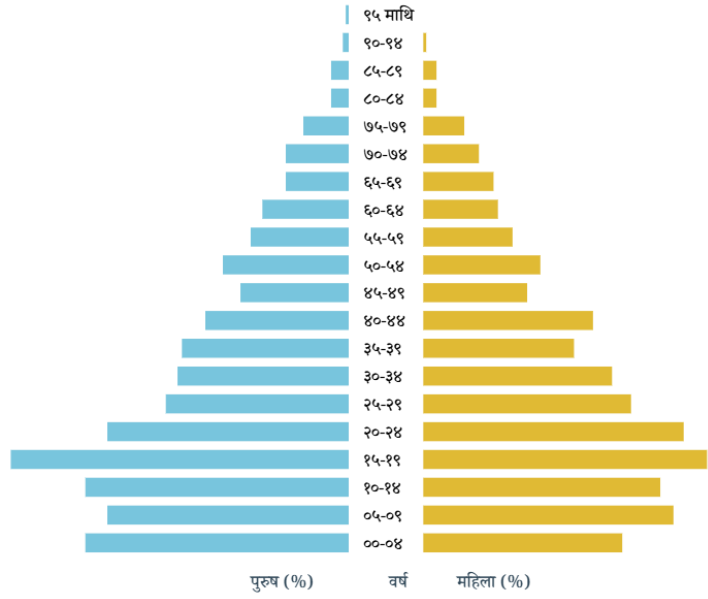
वडा नं. १

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	०	१
९०-९४	१	२
८५-८९	३	६
८०-८४	१९	१५
७५-७९	२७	२१
७०-७४	४१	४०
६५-६९	४६	५४
६०-६४	४४	५९
५५-५९	६५	६९
५०-५४	८५	९३
४५-४९	७५	९३
४०-४४	९७	९९
३५-३९	८९	९६
३०-३४	९२	९७
२५-२९	१५४	१३७
२०-२४	१३९	१६१
१५-१९	२२९	२१४
१०-१४	१८३	१९१
०५-०९	१५९	१५८
००-०४	१४३	१४५

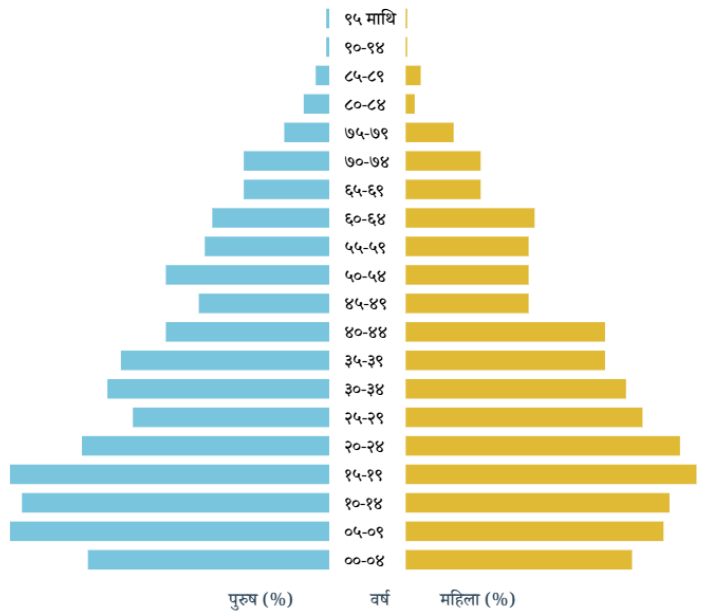
वडा नं. २

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	२	२
९०-९४	५	५
८५-८९	१६	१३
८०-८४	१३	१६
७५-७९	४१	४८
७०-७४	५९	६३
६५-६९	५८	७८
६०-६४	७७	८४
५५-५९	८९	९६
५०-५४	११४	१३०
४५-४९	९९	११३
४०-४४	१३०	१८४
३५-३९	१५०	१६४
३०-३४	१५६	२०४
२५-२९	१६३	२२४
२०-२४	२१५	२८२
१५-१९	३०२	३१०
१०-१४	२३८	२५७
०५-०९	२१७	२७१
००-०४	२३४	२१६

वडा नं. ३

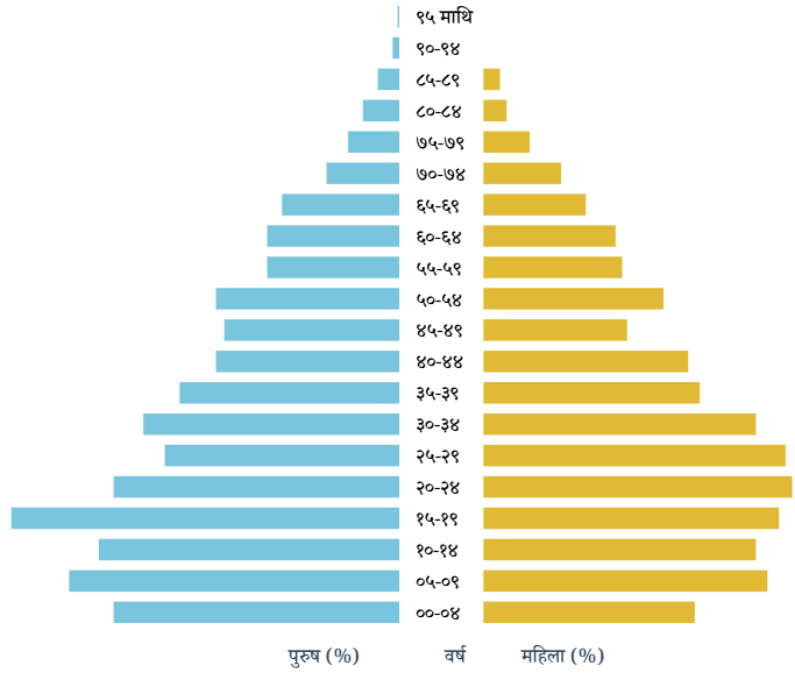
वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	२	२
९०-९४	२	२
८५-८९	७	१२
८०-८४	१७	९
७५-७९	२९	३७
७०-७४	५३	५५
६५-६९	५२	५८
६०-६४	७३	९५
५५-५९	७६	९३
५०-५४	९९	९१
४५-४९	८१	९३

वर्ष	पुरुष	महिला
४०-४४	९९	१४८
३५-३९	१२७	१४८
३०-३४	१३५	१६३
२५-२९	१२१	१७७
२०-२४	१५२	२०६
१५-१९	१९७	२१६
१०-१४	१८७	१९५
०५-०९	१९५	१९४
००-०४	१४९	१६९

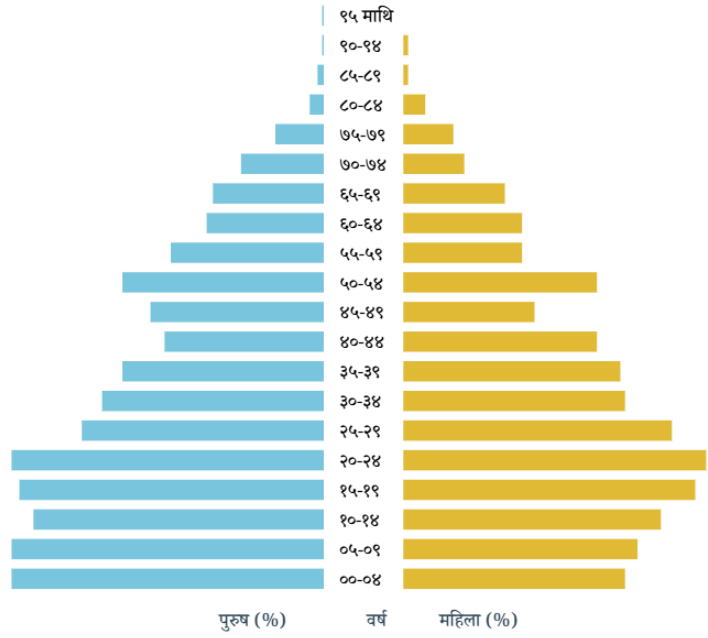
वडा नं. ४

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	२	३
९०-९४	५	३
८५-८९	२०	१८
८०-८४	३६	२६
७५-७९	४७	५३
७०-७४	६८	८७
६५-६९	१११	१२०
६०-६४	१२३	१५५
५५-५९	१२४	१५७
५०-५४	१७१	२०६
४५-४९	१६७	१६४
४०-४४	१७६	२३३
३५-३९	२०५	२५२
३०-३४	२४३	३१४
२५-२९	२२२	३४५
२०-२४	२७३	३५३
१५-१९	३६८	३३८
१०-१४	२८५	३१५
०५-०९	३१३	३२३
००-०४	२७१	२४१

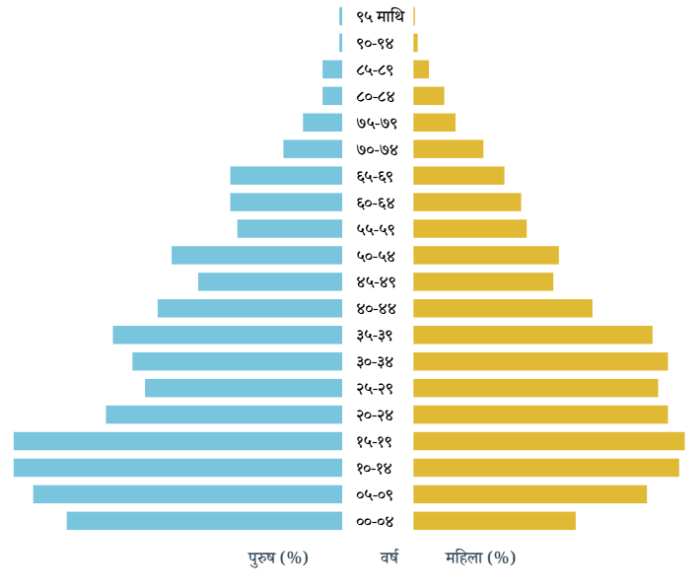
वडा नं. ५

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	१	१
९०-९४	२	५
८५-८९	९	५
८०-८४	१३	२३
७५-७९	४५	५७
७०-७४	७८	७१
६५-६९	१०३	११५
६०-६४	१११	१३६
५५-५९	१३७	१३४
५०-५४	१८५	२१६
४५-४९	१५८	१४४
४०-४४	१४८	२१४
३५-३९	१८३	२४१
३०-३४	२०१	२४७
२५-२९	२२१	२९६
२०-२४	२८७	३३८
१५-१९	२७७	३२३
१०-१४	२६९	२८५
०५-०९	२८५	२६०
००-०४	२८६	२४९

वडा नं. ६

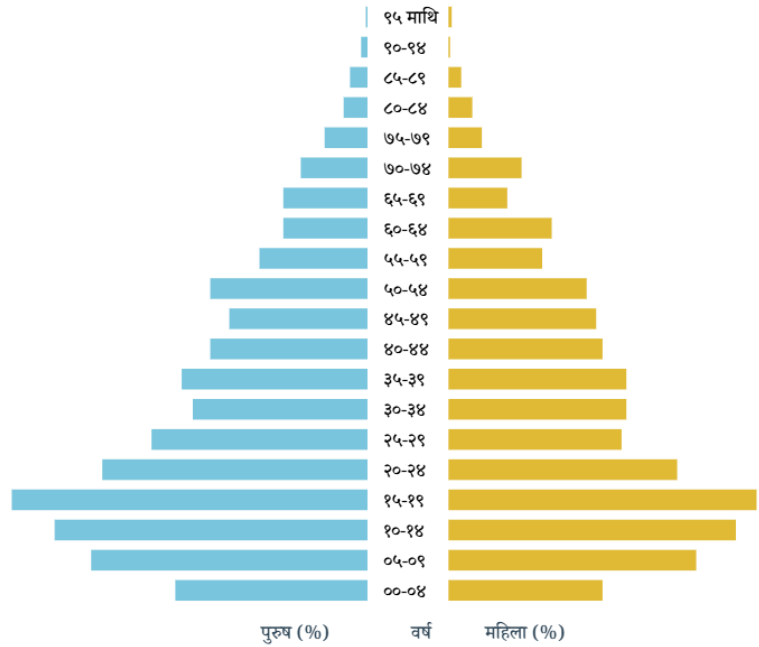
वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	२	२
९०-९४	३	७
८५-८९	१५	१५
८०-८४	१९	३३
७५-७९	३६	४६
७०-७४	५०	७०
६५-६९	९४	९५
६०-६४	९३	११०
५५-५९	९१	११७
५०-५४	१४४	१४८
४५-४९	१२३	१४२
४०-४४	१५८	१८२
३५-३९	१९५	२४५

वर्ष	पुरुष	महिला
३०-३४	१७६	२६१
२५-२९	१६९	२४८
२०-२४	१९८	२६३
१५-१९	२७७	२७६
१०-१४	२७६	२७१
०५-०९	२६०	२४१
००-०४	२३१	१६८

वडा नं. ७

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	१	६
९०-९४	३	११
८५-८९	११	१२
८०-८४	२५	२६
७५-७९	३८	४६
७०-७४	५८	७९
६५-६९	७५	८४
६०-६४	८४	११९
५५-५९	११४	१३४
५०-५४	१५२	१५२
४५-४९	१५१	१६१
४०-४४	१५५	२१२
३५-३९	१८८	२१८
३०-३४	१९३	२६९
२५-२९	२२३	३०७
२०-२४	२९४	३४६
१५-१९	३२३	३२४
१०-१४	३०९	२७३
०५-०९	२७३	२४४
००-०४	२११	२१३

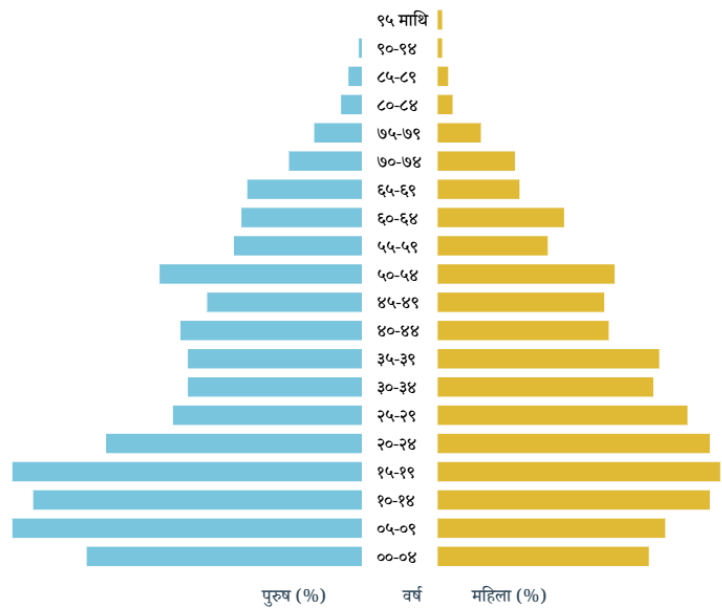

वडा नं. ८

वर्ष	पुरुष	महिला
१५ माथि	१	३
१०-१४	३	२
८५-८९	१०	११
८०-८४	१४	१७
७५-७९	२५	२६
७०-७४	४१	५५
६५-६९	५३	४६
६०-६४	५१	७८
५५-५९	६७	७०
५०-५४	९७	१०३
४५-४९	८७	१११
४०-४४	९७	११४
३५-३९	११४	१३३
३०-३४	१०८	१३४
२५-२९	१३५	१३२
२०-२४	१६४	१७१
१५-१९	२२०	२३३
१०-१४	१९३	२१७
०५-०९	१७३	१८८
००-०४	११८	११४

वडा नं. ९

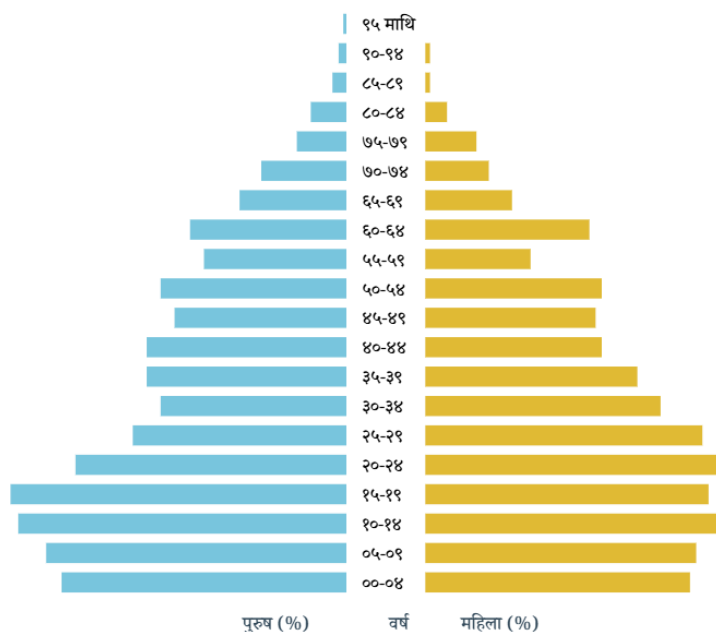
वर्ष	पुरुष	महिला
१५ माथि	१	८
१०-१४	४	८
८५-८९	१३	१४
८०-८४	२१	२६
७५-७९	५२	६३
७०-७४	८२	१०२
६५-६९	१२७	११०
६०-६४	१३५	१७०
५५-५९	१४५	१५२
५०-५४	२२५	२४१
४५-४९	१७४	२२८
४०-४४	२०४	२३१

वर्ष	पुरुष	महिला
३५-३९	198	302
३०-३४	197	298
२५-२९	213	339
२०-२४	287	367
१५-१९	389	383
१०-१४	371	372
०५-०९	395	309
००-०४	306	284

वडा नं. १०

वर्ष	पुरुष	महिला
९५ माथि	2	0
९०-९४	4	7
८५-८९	10	4
८०-८४	22	19
७५-७९	33	43
७०-७४	59	54
६५-६९	70	71
६०-६४	104	133
५५-५९	96	88
५०-५४	126	144
४५-४९	117	141
४०-४४	134	142
३५-३९	136	172
३०-३४	127	192
२५-२९	143	226
२०-२४	182	241
१५-१९	227	232
१०-१४	221	247
०५-०९	201	222
००-०४	191	215

२.४ मुख्य वस्तीहरूको विवरण

नगरपालिका विषम भौगोलिक अवस्था भएपनि जल वायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ । हुलाक, टेलिफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुर्याइरहेको पाइन्छ । यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा नगरपालिकाहरूले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक

क्षेत्रहरूमा बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रूपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ । उदयपुर जिल्लाको पुरानो बजार बेल्टार बजार हो भने सुन्दरपुर, हडिया, सिवाही समेत पुराना बजारहरू रहेका छन् ।

वडा नं.	मुख्य बस्तीहरूको विवरण
१	रानीटार, कोक्चुलुङ, कटहरे, पाल्पाली, चारघरे, गढी, कञ्चनपुर, गढल्ला, ज्यामिरे, छुइला, बड्सिला, कटहरबोटे, तुर्लुङटार, सिखरपुर, विर्ता, सेतपानी, माटेखली गाइघाट
२	माडीबास पश्चिम, शिवालय, जलकन्या, गंगटे, संगम, कौवैदेवी, चारघरे, सुघारे, राधाकृष्ण, शिवालय पानी ट्याङ्की झोडापाटा, भित्ते, देबीथान भित्ते, एकता, चारघरे कालिमाटी
३	बदेलपानी, सौर्य चिप्लेटा, आमसाल, रमाइलो डाँडा, भोर्लेनी, कुसुमचौर, अजिङ्गरे, स्कुलबारी, वर-पिपल भान्जी डाँडा, हात्तीसार प्रधान, किर्तिमान डाँडागाउँ, राजानागी
४	बर्षेडाँडा, भित्तेलीटोल, सावालीटोल, नमुना, संबृद्धि, श्रीलङ्का, मेनलाइन, संगम, करौँजे किरात, औतारीथान, सोमिचौक, अजिङ्गरे, मकमडाँडा, पारिजात, बसाहाथान, चटपटे टोल, जनआदर्श, मेजर चौतारा सप्तरङ्गी, चौधरीटोल, एघारघरे मगरटोल, एघारघरे चरण चौक, अमलचोरी बान्तवा, टारबारे, बरपानी, शान्तिटोल, त्रिवेणी शनिबारे, जनकल्याण, तिनदोभाने, चौकिडाँडा, जिरायत
५	प्रधान, पटुवारी, राजाजी, शिवालय, धामीचाप, धमेनथान, डुङ्गाहा, त्रियुगा, शिवाही चोक, दिवारथान, देउराली, गढीगास, फुलवारी, दानव, भेलचौरी
६	बेल्टार बजार, दुधकन्या, कालिका, पबित्र, एकता, जन जागृती, भिमेश्वर, थानेश्वर, ज्योति नमुना, पारिजात, औतारी, पुलचोक, शिवालय, कटुञ्जे, कौवाखोज, देउराली, औतारी खत्री, समावेशी, राधाकृष्ण टोल
७	बेल्टार बजार, सितापाइला, नयाँ गोरेटो, हाङ्गबजार, रक्तमाला, सुन्दर बेल्टार, सामुहिक, साझा, त्रिमार्ग, पुवारडाँडा, कुमाङ्ग, मदन, शान्ति चौक, कल्याण पारुहाङ्ग, कञ्चनजंघा, प्रगति, बाहुन, भुल्के बैठार,पञ्जावती, वि.पि. चोक
८	बिरेन्द्र बजार, लुङ्गेटार, दहर, सालघारी
९	हडिया, राजाबास, भडौली, ज्यामिरे,
१०	हडिया, देबधार, शिवनगर, खैराजोडा, अँधेरी

स्रोत : भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७८

२.५ भू-उपयोगको विवरण

मानव जातिको सृष्टि र जनजीवन भू-धरातलमा उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरूको उपयोगका आधारमा अडेको छ । मानवीय अस्तित्व भित्रका समग्र मानवीय गतिविधिहरू उसले उपयोग गर्ने जमिन तथा जमिनमा उपलब्ध श्रोतहरूमा पूर्णतः निर्भर गर्दछ । तसर्थ भू-आवरण अन्तर्गत मानिसले उपयोगमा ल्याउने वन क्षेत्र, खेतीयोग्य जमिन, जल, बालुवा, हिमाल, पहाड आदिको तथ्याङ्कलाई भू-उपयोग अन्तर्गत उल्लेख गरिएको छ ।

यस नगरपालिकाको भूउपयोगलाई विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा ठूलो हिस्सा १६३.८८ वर्ग कि.मी. (५७.७५%) वनजङ्गलले ओगटेको छ। कृषि क्षेत्रले ८४.२९ वर्ग कि.मी. (२९.७०%) क्षेत्र ओगटेको छ। त्यसै गरी जल क्षेत्रले २३.८९ वर्ग कि.मी. (८.४२%) हिस्सा ओगटेको छ। बस्ती क्षेत्रको क्षेत्रफल ६.९८ वर्ग कि.मी. (२.४६%) मात्र रहेको छ। त्यस्तै, सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र ३.७९ वर्ग कि.मी. (१.३४%) रहेको छ। अर्कोतर्फ, व्यवसायिक क्षेत्र (०.१३%), औद्योगिक क्षेत्र (०.०७%), धार्मिक क्षेत्र (०.०५%) र अन्य क्षेत्र (०.०९%) ले अत्यन्तै सानो हिस्सा मात्र ओगटेका छन्। यस नगरपालिकाको भूउपयोग सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ५: नगरपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	भू-उपयोगका क्षेत्र	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	क्षेत्रफल प्रतिशतमा
१	कृषि	८४.२९	२९.७०
२	व्यवसायिक क्षेत्र	०.३७	०.१३
३	धार्मिक क्षेत्र	०.१३	०.०५
४	जङ्गल	१६३.८८	५७.७५
५	जल क्षेत्र	२३.८९	८.४२
६	औद्योगिक क्षेत्र	०.१९	०.०७
७	अन्य	०.२६	०.०९
८	सार्वजनिक उपयोगको क्षेत्र	३.७९	१.३४
९	बस्ती क्षेत्र	६.९८	२.४६
	जम्मा	२८३.७८	१००

स्रोत: भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७८

२.६ माटोको बनावट

चौदण्डीगढी नगरपालिकाको भौगर्भिक संरचना चुरे पहाड र महाभारत पर्वत श्रृङ्खला निर्माण हुँदाको बखत भएको हो। यद्यपि धरातलीय बनौट (Profile) हेर्दा माटो र चट्टानहरूमा विविधता रहेको पाइन्छ। यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भइरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरू जस्तै- मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, हिमपात, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी, पहिरो आदि हुन्। यसर्थ नगरपालिकाको उच्च पहाडी खण्डको माटो र चट्टान सामान्यतः नेपालको उच्च पहाडी तथा हिमाली श्रृङ्खला अन्तर्गत पाइने आग्नेय चट्टान तथा पत्रे चट्टानको मिश्रण र तिनीहरूमा भौतिक र रसायनिक परिवर्तन हुँदै जाँदा बन्ने परिवर्तित चट्टानको समिश्रणको रूपमा रहेको छ। त्रियुगा नदी र अनन्य खोलाहरूको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा रातो र दोमट पाइन्छ। नगरपालिकाको टार, बेसीमा पाइने माटोमा भने प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइने हुनाले उर्वर र खेतीयोग्य माटोमा पर्दछ। यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भइरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमशः घटिरहेको पाइन्छ।

१) डाँडाकाँडा र पहाडी भाग

- **माटोको प्रकार:** दोमट (Loam) देखि बलौटे-दोमट (Sandy loam), **विशेषता:** निकास राम्रो, जैविक पदार्थ मध्यम, तर ढलानका कारण कटान (erosion) हुने सम्भावना, **उपयुक्त खेती:** मकै, कोदो, गहुँ, दलहन, तरकारी

२) खोला-नदी किनार तथा तटीय भाग

- **माटोको प्रकार:** जलोढ (Alluvial) -बलौटे दोमटदेखि सिल्ट-दोमट, **विशेषता:** उर्वराशक्ति राम्रो, पानी धान्ने क्षमता मध्यम, **उपयुक्त खेती:** धान, गहुँ, तरकारी, फलफूल

३) समथर/उपत्यकाजस्ता भाग

- **माटोको प्रकार:** दोमटदेखि माटे-दोमट (Clay loam), **विशेषता:** पानी समान्ने क्षमता राम्रो, तर निकास व्यवस्थापन आवश्यक, **उपयुक्त खेती:** धान प्रमुख, त्यसपछि गहुँ/तेलहन

२.७ भिरालोपनाको विवरण

चौदण्डीगढी नगरपालिकाको भूमिलाई भू-वनोट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्टै जाने (Degradation) क्रममा राखिएको छ । अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-वनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ । त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ। चौदण्डीगढी नगरपालिकामा भूमिलाई भू-वनोट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलनजस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा नगरपालिकाको जमिनमा न्यूनतम ० डिग्रीदेखि अधिकतम ६० डिग्रीसम्मको भिरालोपन देखिन्छ ।

१) तीव्र भिरालो क्षेत्र (३०° भन्दा बढी)

- **स्थान:** माथिल्लो पहाडी र डाँडाकाँडा क्षेत्र, **विशेषता:** माटो कटान र पहिरोको जोखिम उच्च, खेती कठिन, **उपयुक्त उपयोग:** वन, झाडी, चरन क्षेत्र, **सिफारिस:** जैविक संरक्षण, वृक्षरोपण, चरन व्यवस्थापन

२) मध्यम भिरालो क्षेत्र (१५°-३०°)

- **स्थान:** अधिकांश पहाडी बस्ती क्षेत्र, **विशेषता:** परम्परागत टेरेस खेती सम्भव, तर संरक्षण आवश्यक, **उपयुक्त उपयोग:** मकै, कोदो, दलहन, फलफूल, **सिफारिस:** टेरेस सुधार, नाली/निकास व्यवस्था, घाँस रोपण

३) हल्का भिरालो क्षेत्र (५°-१५°)

- **स्थान:** पहाडको फेदी तथा उपत्यकानजिक, **विशेषता:** खेती र बस्ती दुवैका लागि उपयुक्त, **उपयुक्त उपयोग:** धान, गहुँ, तरकारी, **सिफारिस:** जलनिकास व्यवस्थापन, माटो उर्वराशक्ति संरक्षण

४) समथर क्षेत्र (५° भन्दा कम)

- **स्थान:** खोला-नदी किनार र तटीय भूभाग, **विशेषता:** कृषि, बस्ती र पूर्वाधार विकासका लागि अनुकूल, **उपयुक्त उपयोग:** धान, तरकारी, पूर्वाधार, **सिफारिस:** बाढी नियन्त्रण र भू-उपयोग नियमन

तालिका नं. ६: नगरपालिकाको भिरालोपनको विवरण

क्र.सं.	भिरालोपन (डिग्रीमा)	उपयोग
१	० देखि १२	खेतीपाती र वनको लागि
२	१२ देखि २५	कान्ला बनाइ खेति गर्न सकिने
३	२५ देखि ४०	कान्ला बनाइ खेति गर्न सकिने
४	४० देखि ६०	संरक्षित वन बनाउन सकिने

स्रोत: भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, २०७९

चौदण्डीगढी नगरपालिकामा मध्यमदेखि तीव्र भिरालो भूभागको बाहुल्यता देखिन्छ। त्यसैले माटो संरक्षण, पहिरो जोखिम न्यूनीकरण, र भू-उपयोग योजना अत्यावश्यक छन्।

२.८ जलस्रोत

नगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका नदी नाला तथा खोलाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पंछीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रूपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता नदी तथा खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिकरूपमा सिंचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव वस्तीको विकास र बसाईसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी-खोला मा भू-क्षय भई पुरिने क्रम जारी छ।

नगरपालिकाभित्रका १९ वटा नदी/खोलाहरूबाट मुख्यतया ढुङ्गा, गिट्टी र बालुवा जस्ता निर्माण सामग्री प्राप्त भइरहेका छन्। अधिकांश खोलाहरू जस्तै छाँगे, चप्लेटी/माडीबास, लामा, काली, अप्राहा, द्वार, देवधार, खैरा, बडेरुवा, करम्जे, सुख्खा सुन्दरी, लाटी आदि ढुङ्गा तथा गिट्टीका प्रमुख स्रोत हुन्। बालुवाका प्रमुख स्रोत भने त्रियुगा, सिवाइ, ज्यामिरे, छिडी तथा हडिया/मुसर्निया खोलामा केन्द्रित छन्। वडागत रूपमा हेर्दा वडा ९ र १० मा सबैभन्दा धेरै र विविध प्रकृतिका स्रोतहरू रहेका छन्। यस सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ।

तालिका नं. ७: नदी तथा खोलाहरूको विवरण

क्र.सं.	नदी/खोला	वडा नं	उपयोग
१.	छाँगे खोला	१	ढुङ्गा
२.	चप्लेटी/माडीबास खोला	१ र २	ढुङ्गा/गिट्टी
३.	लामा खोला	२ र ४	ढुङ्गा/गिट्टी
४.	काली खोला	३ र ४	ढुङ्गा/गिट्टी
५.	अप्राहा खोला	८	ढुङ्गा/गिट्टी
६.	द्वार खोला	५, ६, ७, ८	ढुङ्गा/गिट्टी
७.	त्रियुगा खोला	५, ९, १०	बालुवा
८.	सिवाइ खोला	५ र ९	बालुवा
९.	ज्यामिरे खोला	९	बालुवा
१०.	छिडी खोला	९	बालुवा
११.	भरौली खोला	९	ढुङ्गा/गिट्टी
१२.	देव धार खोला	१०	ढुङ्गा/गिट्टी
१३.	खैरा खोला	१०	ढुङ्गा/गिट्टी
१४.	बडेरुवा खोला	१०	ढुङ्गा/गिट्टी
१५.	करम्जे खोला	५	ढुङ्गा/गिट्टी
१६.	सुख्खा सुन्दरी खोला	३ र ४	ढुङ्गा/गिट्टी
१७.	लाटी खोला	३ र ४	ढुङ्गा/गिट्टी
१८.	द्वार खोला	२ र ७	ढुङ्गा/गिट्टी
१९.	हडिया/मुसर्निया खोला	१०	बालुवा/गिट्टी

स्रोत: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७९

ताल, पोखरी सम्बन्धी विवरण

नगरपालिका भित्रका विभिन्न वडामा रहेका महत्वपूर्ण पोखरीहरूमा कुल्लीघर, कालीपोखरी, ढुङ्गाखोला, कद्दाहा तथा बदेल पोखरी पर्छन्। यी पोखरीहरू स्थानीय जलस्रोतको संरक्षण तथा पर्यटक आकर्षणका दृष्टिले अत्यन्त महत्वपूर्ण छन्।

तालिका नं. ८: तालतलैया पोखरी र सीमसार क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	पोखरीको नाम	वडा नं
१.	कुल्लीघर	५
२.	कालीपोखरी	५
३.	ढुङ्गाखोला	५
४.	कद्दाहा	५
५.	बदेल पानी	३

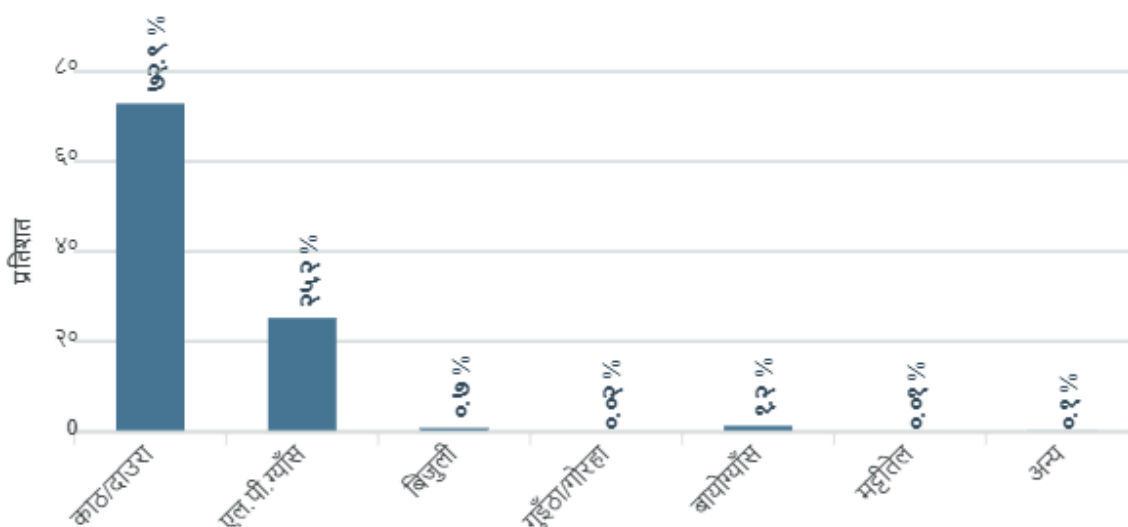
स्रोत: चौदण्डीगढी नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण २०७९

२.९ ईन्धनको प्रयोग

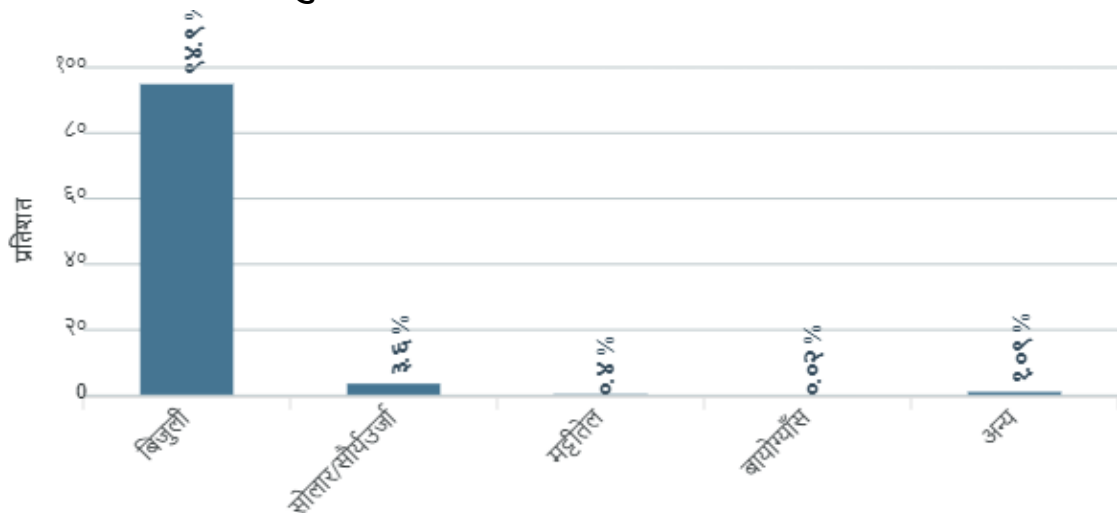
अपार जलस्रोतको सम्पदा भएर पनि त्यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामीण ईलाकामा उर्जा संकट व्याप्त छ । नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने ईन्धनको रूपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरूपमा भईरहेको छ ।

नगरपालिकाको कुल घरपरिवारहरूमध्ये ७२.९ प्रतिशतले काठदाउरा, २५.२ एल.पी. ग्यासको प्रयोग गर्दछन् भने मट्टीतेल, बिजुली र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो । स्थानीयहरूले अधिकांश काठदाउराको प्रयोग गरेबाट एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमशः स्वास्थ्यमा असर पुर्याउनुका साथै समय समेत बढी खर्च हुने देखिन्छ । तसर्थ ग्रामिण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रूपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी नगरपालिकावासीलाई काठदाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

ईन्धन	प्रतिशत
काठ/दाउरा	७२.९
एल.पी.ग्याँस	२५.२
बिजुली	०.७
गुइँठा/गोरहा	०.०२
बायोग्याँस	१.२
मट्टीतेल	०.०१
अन्य	०.१

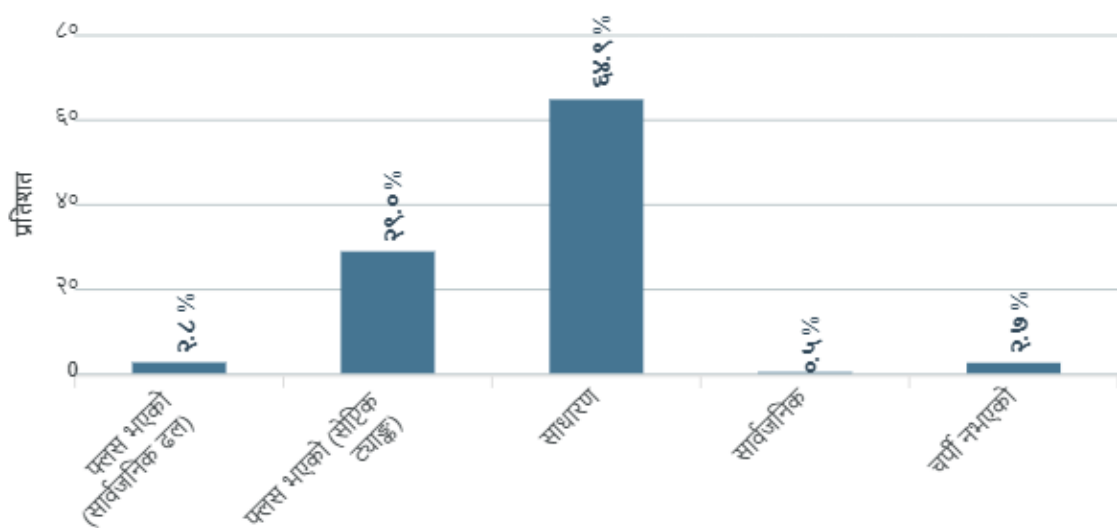
बत्ति बल्न प्रयोग गरिने मुख्य स्रोतका आधारमा परिवार संख्या

बत्तिको स्रोत	प्रतिशत %
बिजुली	९४.९
सोलार/सौर्यउर्जा	३.६
मट्टीतेल	०.४
बायोग्याँस	०.०२
अन्य	१.०९

२.१० शौचालयको प्रकार

नगरपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये २.८ प्रतिशतले फलस भएको (सार्वजनिक ढल), २९ प्रतिशतले फलस भएको (सेप्टि ट्याङ्क) भएको चर्पी, ६४.९ प्रतिशतले साधारण चर्पी, ०.५ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पी र २.७ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको देखिन्छ । खुल्ला दिसामुक्त जिल्ला घोषणा भएपनि कतिपय घरधुरीमा शौचालय निर्माण गरिएको छैन । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

२.११ अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्र

तालिका नं. ९: नगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

क्र.स.	स्वास्थ्य केन्द्र / चौकीको नाम	हालको ठेगाना
१	स्वास्थ्य चौकी चौदण्डी	चौदण्डीगढी नगरपालिका-१
२	स्वास्थ्य चौकी बसाहा	चौदण्डीगढी नगरपालिका-४
३	स्वास्थ्य चौकी सुन्दरपुर	चौदण्डीगढी नगरपालिका-५
४	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र बेल्टार	चौदण्डीगढी नगरपालिका-६
५	स्वास्थ्य चौकी हडिया	चौदण्डीगढी नगरपालिका-९
६	स्वास्थ्य चौकी सिद्धिपुर	चौदण्डीगढी नगरपालिका-८
७	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र, माडिबास	चौदण्डीगढी नगरपालिका-२
८	नगर अस्पताल, बेल्टार	चौदण्डीगढी नगरपालिका-७
९	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र,	चौदण्डीगढी नगरपालिका-३
१०	आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्र	चौदण्डीगढी नगरपालिका-१०
११	चौदण्डीगढी अस्पताल प्रा.लि.	चौदण्डीगढी नगरपालिका-६

स्रोत: नगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

२.१२ पर्यटन

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षण पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रूपमा परिचित छ । पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो । यी सम्पूर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुर्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ । तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरूपमा पर्यटनमार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिवी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ । नगरपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

नगरपालिकाभित्रका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरू विभिन्न वडाहरूमा रहेका छन्। ती मध्ये वडा २ र ६ मा रहेको कोवा खोज, वडा ७ मा रहेको कन्या औल्छी गुम्बा, वडा ६ मा रहेको पुष्पलाल चौक पार्क, वडा ७ मा रहेको द्वारदानी देवी स्थान, वडा नं ५ मा रहेको शिवालय मन्दिर, वडा ९ मा रहेको थानपोखरी थान, वडा नं ४ मा रहेको बसाहा थान शिवालय मन्दिर, वडा ६ मा रहेको लिंगेश्वर शिवालय र वडा ८ मा रहेको मिनी अप्राहा झर्ना स्थानीय पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि महत्वपूर्ण छन्।

तालिका नं. १०: पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विवरण

क्र.सं.	पर्यटकीय स्थल	वडा नं.
१)	कोवा खोज	२ र ६
२)	कन्या औल्ल्ही गुम्बा	७
३)	पुष्पलाल चौक पार्क	६
४)	द्वारदानी देवी स्थान	७
५)	शिवालय मन्दिर	५
६)	थानपोखरी थान	९
७)	बसाहा थान शिवालय मन्दिर	४
८)	लिंगेश्वर शिवालय	६
९)	मिनी अप्राहा झर्ना	८

२.१३ मुख्य पेशाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

नगरपालिकामा रहेका घरपरिवार मध्ये कृषि पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका घरपरिवारको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात् ६४.२१ प्रतिशत रहेको छ । दोस्रोमा ज्याला मजदुरी (कृषि क्षेत्र) मुख्य पेशा रहेको घरपरिवारको १९.१९ प्रतिशत रहेको छ । तेस्रोमा व्यापार व्यवसाय मुख्य पेशा रहेको ८.४९ प्रतिशत घरपरिवार रहेका छन् र अन्य पेशा व्यवसायमा रहेको जनसङ्ख्या जम्मा ८.११ प्रतिशत रहेको छ ।

२.१४ शिक्षा

चौदण्डीगढी नगरपालिकामा कुल ६६ वटा विद्यालय रहेका छन्। तीमध्ये ४५ वटा सार्वजनिक र २१ वटा निजी विद्यालय छन्। तहगत रूपमा हेर्दा नगरपालिकामा ५७ वटा पूर्व-प्राथमिक विद्यालय, ६४ वटा आधारभूत विद्यालय, र ३० वटा माध्यमिक विद्यालय सञ्चालनमा छन्। ती माध्यमिक विद्यालयहरूमध्ये ८ वटा विद्यालयमा कक्षा ११ र १२ कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ।

कुल जनसङ्ख्याको ७७.७% साक्षरता रहेको यस पालिकामा ८४.७% पुरुष साक्षरता दर छ भने ७१.६% महिला साक्षरता दर रहेको छ ।

अध्याय - ३: अध्ययन विधि

कुनै पनि स्थानको फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयार पार्नका लागि क्षेत्र विशेष फोहोरमैला व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था, समस्या, gap analysis र अवसरको पहिचान गर्नु आवश्यक हुन्छ । चौदण्डीगढी नगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था तथा अन्य आवश्यक जानकारी द्वितीय स्रोत र स्थलगत भ्रमणबाट संकलन गरिएको थियो । अध्ययन क्रममा द्वितीय स्रोतहरूको समीक्षा, सन्दर्भ सूचीको निर्माण, स्थलगत भ्रमण तथा तथ्याङ्क संकलन, तथ्याङ्क विश्लेषण र प्रतिवेदन लेखन गरिएको थियो ।

३.१ द्वितीय स्रोतको समीक्षा

स्थलगत अध्ययन गर्नुपूर्व चौदण्डीगढी नगरपालिकाको जनसांख्यिक तथा भौगोलिक विवरण नगरपालिकाको प्रोफाइल र उदयपुर जिल्लाको जिल्ला प्रोफाइलबाट संकलन गरिएको थियो । साथै फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयार पार्ने कानूनी आधार व्याख्या गर्नका लागि नेपाल सरकार तथा नगरपालिकाको नीति नियमहरूको अध्ययन गरिएको थियो । उल्लेखित स्रोतहरूसँगै अध्ययन क्रममा समीक्षा गरिएको अन्य द्वितीय स्रोतहरूको सूची निम्नानुसार रहेको छ -

- फोहोरमैला व्यवस्थापन ऐन, २०६८ र नियमावली, २०७०
- वातावरणीय व्यवस्थापन ऐन, २०७६ र नियमावली, २०७७
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
- दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, २०७७
- उदयपुर जिल्ला प्रोफाइल, २०७४
- चौदण्डीगढी नगरपालिका प्रोफाइल,
- चौदण्डीगढी नगरपालिकाको वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम,
- नेपालको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी आधारभूत सर्वेक्षण, २०२०

३.२ सन्दर्भ सूची निर्माण

स्थलगत भ्रमण गर्नु पूर्व फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयार पार्नका लागि आवश्यक आधारभूत तथ्याङ्कहरूको सन्दर्भ सूची तयार पारिएको थियो । सन्दर्भ सूची निर्माण क्रममा निम्न विषयहरूलाई संलग्न गरिएको थियो -

- फोहोरमैला व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था (घर, विद्यालय, अस्पताल, संस्था आदि)
- विभिन्न स्रोतहरूबाट उत्सर्जन हुने फोहोरको प्रकार
- नगरपालिकाले फोहोर व्यवस्थापनका लागि गरेका कार्य
- उपलब्ध जनशक्ति तथा पूर्वाधार
- फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी भएको समस्या

३.३ तथ्याङ्क संकलन

अध्ययन समूहले सन्दर्भ सूचीमा अंकित गरिएको विषयहरूको जानकारी प्राप्त गर्नका लागि वि.सं. २०८१ सालको बैशाख र जेठमा चौदण्डीगढी नगरपालिकामा स्थलगत अध्ययन गरेको गरेको थियो । स्थलगत भ्रमणको क्रममा अध्ययन टोलीले नगरपालिकाका पदाधिकारी तथा वडाका जनप्रतिनिधि, सरसफाई कर्मचारी, सुरक्षा निकाय आदिसँग फोहोर व्यवस्थापनका लागि गरिएका कार्य र त्यसमा आएका समस्याहरूको बारेमा समूह केन्द्रित छलफल (FGD) गरेको थियो । त्यसैगरी प्रश्नावालीको मद्दतले अध्ययन टोलीले स्थानीय जनता, किराना पसल, कपडा पसल, औषधि पसल, मासु पसल, अस्पताल/स्वास्थ्य चौकी, चामल उद्योग आदिमा उत्सर्जन हुने फोहोरको व्यवस्थापन कसरि गर्ने गरेको छ भन्ने बारे सर्वेक्षणद्वारा जानकारी संकलन गरियो । त्यसैगरी प्रमुख सूचनादाता अन्तर्वार्ता (KII) को क्रममा फोहोर व्यवस्थापनमा संलग्न फोहोर संकलन गर्ने व्यक्ति, कवाडी, तथा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिहरूसँग अन्तर्वार्ता गरी जानकारी संकलन गरिएको थियो ।

व्यवस्थापन निकाय तथा अन्य जानकार व्यक्तिहरूसँगको अन्तर्वार्तापश्चात् अध्ययन टोलिले ती जानकारी सही भए नभएको यकिन गर्नका लागि स्थलगत अवलोकन गरेको थियो । फोहोर संकलन प्रक्रिया, फोहोर विसर्जन स्थल, नालाको अवस्था, नालाको पानी जलस्रोतमा मिसिने ठाउँ, अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रले फोहोर व्यवस्थापनका लागि अपनाएको विधि आदिको अवलोकन गरी चौदण्डीगढी नगरपालिकाको विद्यमान फोहोरमैला व्यवस्थापनको बारेमा विश्लेषण गरिएको थियो ।

३.४ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी

३.४.१ सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, सम्भावना र चुनौतीको विश्लेषण (SWOT analysis)

समूह केन्द्रित छलफल, सर्वेक्षण, प्रमुख सूचनादाता अन्तर्वार्ता र स्थलगत अवलोकनबाट आएको जानकारीको आधारमा चौदण्डीगढी नगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापनको सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, सम्भावना र चुनौतीहरूको विश्लेषण गरिएको थियो । यस विश्लेषणद्वारा आएको जानकारीको आधारमा प्रस्तुत फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयार पारिएको छ ।

३.४.२ मस्यौदा प्रतिवेदन तयार

द्वितीय स्रोत तथा स्थलगत भ्रमणबाट आएको जानकारीहरूको विश्लेषणपश्चात् कुनै पनि व्यवस्थापन योजना तयार पार्नका निम्ति राष्ट्रिय योजना आयोगले दिएको ढाँचा अनुसार मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरिएको छ र चौदण्डीगढी नगरपालिकालाई पेश गरिएको छ ।

अध्याय - ४: नगरपालिकाको फोहोर व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्था

४.१ फोहोरको प्रकार

चौदण्डीगढी नगरपालिकाबाट निस्कने फोहोर विशेषगरी घरेलु फोहोर, कृषि अवशेष, संस्थागत फोहोर, व्यवसायिक फोहोर, निर्माण कार्यबाट निस्कने फोहोर, ढलको अवशेष र बाटोको फोहोर रहेको छ । यस नगरपालिकामा हाल धेरै संख्यामा उद्योग नरहेको कारण औद्योगिक फोहोरको मात्रा निकै कम रहेको छ तर भविष्यमा उद्योगहरू स्थापना भएको खण्डमा औद्योगिक फोहोरको समस्या बढ्नेछ । यस नगरपालिकाको प्रत्याशित फोहोरका प्रकारहरू यसप्रकार रहेका छन् –

- जैविक/गल्ने फोहोर (भान्साको फोहोर, गाईवस्तुको गोबर, कृषि अवशेष, ढलको अवशेष आदि)
- पुनः चक्रणयुक्त वस्तु (कागज, सिसा, बोटल, धातु, फलाम, तन्किने प्लाष्टिक आदि)
- निष्क्रिय फोहोर (निर्माण अवशेष, धुलो, सडकको फोहोर आदि)

फोहोरको स्रोत, फोहोर उत्पादक र प्रत्याशित फोहोरको प्रकार तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ११: फोहोरको स्रोत, उत्पादक तथा प्रकार

स्रोत	उत्पादक	फोहोरको प्रकार
आवासीय	बस्ने व्यक्ति	खाद्य वस्तु, कागज, कार्डबोर्ड, प्लाष्टिक, कपडा, लेदर, बगैँचाको फोहोर, काठ, सिसा, धातु, खरानी, विद्युतीय वस्तु आदि ।
व्यवसायी	होटल, रेष्टुरेण्ट, बजार, स्टोर, कार्यालय	कागज, कार्डबोर्ड, प्लाष्टिक, काठ, खाद्य वस्तु, सिसा, धातु, हानिकारक फोहोर आदि ।
संस्थागत	विद्यालय, अस्पताल, सरकारी कार्यालय	कागज, कार्डबोर्ड, प्लाष्टिक, काठ, खाद्य वस्तु, सिसा, धातु, हानिकारक फोहोर आदि ।
निर्माण कार्य	निर्माण क्षेत्र, बाटो मर्मत, भवन भत्काईएको स्थल	काठ, स्टिल, कंक्रीट, धुलो आदि ।
पालिका	बाटो सरसफाई, फोहोर पानी प्रशोधन केन्द्र, वनस्पति उद्यान तथा अन्य मनोरन्जनात्मक स्थल आदि	सडकको फोहोर, नालाको फोहोर, बिरुवा तथा रुखको काम नलाग्ने भाग, वनस्पति उद्यान तथा अन्य मनोरन्जनात्मक स्थलबाट निस्कने फोहोर आदि ।

४.२ फोहोरमैला व्यवस्थापनको वर्तमान अवस्था

नगरपालिकामा रहेका कुल १२७०३ घरपरिवारहरू मध्ये ८३३७ अर्थात् ६५.६३ प्रतिशतले आफ्नै घरको कम्पाउण्ड भित्र व्यवस्थापन गर्ने (कुहिने फोहोर बारीमा कुहाउने, नकुहिने फोहोर बाल्ने, केहि पुनः प्रयोग गर्ने, केहि बेच्ने आदि), ३८०८ अर्थात् २९.९८ प्रतिशतले घर बाहिर निकाल्ने (विषर्जन स्थलमा, सार्वजनिक स्थानमा, नदी वा खोल्सामा फाल्ने), ५५३ अर्थात् ४.३९ प्रतिशतले आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने, मल बनाउने गरेको पाइयो) । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रूपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहोरलाई कम्पोष्ट मलको रूपमा प्रयोग गर्नु

सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेता पनि फोहरको प्रकृति अनुसार प्लाष्टिक जन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण बृद्धि भई उत्पादकत्वमा हास आउन सक्ने देखिन्छ । अर्कातर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ ।

हाल पालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन हुन नसकिरहेको अवस्थामा फोहोरमैला यत्रतत्र फालेको देखिन्छ ।

वडा नं. १

- पहाडी इलाकामा रहेको कारण यस क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । गढी घुम्न आउने पर्यटकले फोहोर डस्टबिनमा विसर्जन गर्ने गरेको देखियो । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो ।

वडा नं. २

- यस क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो । वडाले आफ्ने वडामा रहेको फोहर आफैँ विसर्जन गर्ने नीति लिएको छ । वडाको मान्यता "आँफू पनि फोहोर नगर्ने, नपठाउने र आफ्नो वडामा पनि अनत्रबाट ल्याएर फोहोर व्यवस्थापन गर्न नदिने" रहेको छ । कुहिने फोहोर बारीमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र नकुहिने चाहिँ बिक्रि वितरण, डढाउने गरिएको । मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा यात्रुले हाल फोहोर जथाभावि फाल्ने गरेको कारण समस्या वढ्न थालेको देखिन्छ ।

वडा नं. ३

- यस क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो । वडाले आफ्ने वडामा रहेको फोहर आफैँ विसर्जन गर्ने नीति लिएको छ । कुहिने फोहोर बारीमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र नकुहिने चाहिँ बिक्रि वितरण, डढाउने गरिएको देखियो । मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा यात्रुले हाल फोहोर जथाभावि फाल्ने गरेको कारण समस्या वढ्न थालेको देखिन्छ ।

वडा नं. ४

- यस क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । साथै प्रत्येक हप्ता पालिकाबाट आउने ट्याक्टरमा फोहोर पठाउने गरिएको छ । फोहोर वर्गिकरण हुने गरेको देखिएन । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले

व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो । केहि कुहिने फोहोर बारीमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र नकुहिने चाहिँ बिक्रि वितरण, डढाउने गरिएको देखियो । मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा यात्रुले हाल फोहोर जथाभावि फाल्ने गरेको कारण समस्या वढ्न थालेको देखिन्छ । शनिबार लाग्ने हाटबजार बजार व्यवस्थापन समितिले व्ययमले नै व्यवस्थापन गरि पालिकाको गाडीमा पठाउने गरेको पाइयो ।

वडा नं. ५

- यस क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । फोहोर वर्गिकरण हुने गरेको देखिएन । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो । केहि कुहिने फोहोर बारीमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र नकुहिने चाहिँ बिक्रि वितरण, डढाउने गरिएको देखियो । मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा यात्रुले हाल फोहोर जथाभावि फाल्ने गरेको कारण समस्या वढ्न थालेको देखिन्छ । हाटबजार बजार व्यवस्थापन समितिले व्ययमले नै व्यवस्थापन गर्नुपर्नेमा फोहोर व्यवस्थापन नगरि बजारकै छेउमा जथाभावि फालेको (त्रियुगामा पुल नभएको कारण) देखियो ।

वडा नं. ६

- बेल्टार बजार मुख्य क्षेत्र रहेको यस क्षेत्रमा स्थानीयको बसोबास साथै पसल व्यवसायहरु पनि रहेका छन् । ९ वटा होटल/गोष्ट हाउस, १० वटा मोटर ग्यारेज, १ बसपार्क, १ पेट्रोल पम्प समेत यस वडामा रहेका छन् । फोहोर व्यवस्थापनको लागि पालिका मार्फत स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । साथै प्रत्येक हप्ता पालिकाबाट आउने ट्याक्टरमा फोहोर पठाउने गरिएको छ । फोहोर वर्गिकरण हुने गरेको देखिएन । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो । केहि कुहिने फोहोर बारीमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र नकुहिने चाहिँ बिक्रि वितरण, डढाउने गरिएको देखियो । मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा यात्रुले हाल फोहोर जथाभावि फाल्ने गरेको कारण समस्या वढ्न थालेको देखिन्छ । बिहिबार लाग्ने हाटबजार बजार व्यवस्थापन समितिले व्ययमले नै व्यवस्थापन गरि पालिकाको गाडीमा पठाउने गरेको पाइयो । हाल वडाको फोहोर डम्पिङ साइटमा लगेर विसर्जन गर्ने गरेको देखिन्छ । डम्पिङ साइट सामुदायिक वनमा रहेको छ । वस्तिबाट टाढा रहेको छ, तारबार लगाएर गेट समेत राखिएको भएतापनि पानी बगेर फोहोर बगाउने समस्या, बाँदर लगायत जङ्गली जनावरले फोहोर जथाभावि फाल्ने कार्य, फोहोर छुट्याएर नलगेर कारण, बिक्रि हुने फोहोर सङ्कलकले सामान्य जुत्ता, पञ्जा समेत नलगाई सङ्कलन गर्ने कार्य, ट्याक्टरमा लग्दा नछोपि लगेर कार्यहरु सच्याउन पर्ने देखिन्छ ।

वडा नं. ७

- बेल्टार बजार मुख्य क्षेत्र रहेको यस क्षेत्रमा स्थानीयको बसोबास साथै पसल व्यवसायहरू पनि रहेका छन् । होटल/गेष्ट हाउस, मोटर ग्यारेज, पालिका भवन, नगर अस्पताल समेत यस वडामा रहेका छन् । फोहोर व्यवस्थापनको लागि पालिका मार्फत स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । साथै प्रत्येक हप्ता पालिकाबाट आउने ट्याक्टरमा फोहोर पठाउने गरिएको छ । फोहोर वर्गिकरण हुने गरेको देखिएन । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । नगर अस्पतालको फोहोर अस्पताल पछाडि नै जलाउने गरिएको छ । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो । केहि कुहिने फोहोर बारीमा व्यवस्थापन गर्ने गरिएको र नकुहिने चाहिँ बिक्रि वितरण, डढाउने गरिएको देखियो । मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा यात्रुले हाल फोहोर जथाभावि फाल्ने गरेको कारण समस्या बढ्न थालेको देखिन्छ । हाल वडाको फोहोर डम्पिङ साइटमा लगेर विसर्जन गर्ने गरेको देखिन्छ । डम्पिङ साइट सामुदायिक वनमा रहेको छ । वस्तिबाट टाढा रहेको छ, तारबार लगाएर गेट समेत राखिएको भएतापनि पानी बगेर फोहोर बगाउने समस्या, बाँदर लगायत जङ्गली जनावरले फोहोर जथाभावि फाल्ने कार्य, फोहोर छुट्याएर नलगेर कारण, बिक्रि हुने फोहोर सङ्कलकले सामान्य जुत्ता, पञ्जा समेत नलगाई सङ्कलन गर्ने कार्य, ट्याक्टरमा लग्दा नछोपि लगेर कार्यहरू सच्याउन पर्ने देखिन्छ ।

वडा नं. ८

- पहाडी इलाकामा रहेको कारण यस क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन स्थानीय आफैँले व्यवस्थापन गर्ने गरेका छन् । बिरेन्द्र बजारमा रहेका पसल व्यवसायी र स्थानीयले फोहोर खोलाको छेउमा विसर्जन गर्ने गरेको देखियो । ठूलो बजार नभएको कारण यस वडामा फोहोर व्यवस्थापन ठूलो समस्या रहेको देखिँदैन । स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोर स्वास्थ्य संस्था स्वयमले व्यवस्थापन गर्ने गरेको देखियो । विद्यालयको फोहोर विद्यालयमा नै डढाउने गरेको देखियो ।

वडा नं. ९ र १०

- साबिकको हडिया गा.बि.स. रहेका यि वडामा मुख्य बजार हडिया बजार रहेको छ । हडिया बजारबाट ५०० मिटर पर सामुदायिक वनमा दुबै वडाहरूको फोहोर विसर्जन गर्ने गरिएको छ । हाटबजारको फोहोर समेत उक्त स्थानमा लगेर व्यवस्थापन गर्ने गरिएको छ ।

साथै पालिकामा रहेका पालिका कार्यालय, सुरक्षा निकायहरू, वडा कार्यालयहरू, बैंक, सहकारीहरू लगायत अन्य निजी तथा सरकारी संस्थाहरूले फोहोर व्यवस्थापन आफैँले गर्ने गरेको देखिन्छ ।

गल्ने फोहोर (Bio-Degradable Waste)

- ग्रामिण क्षेत्रमा भान्साबाट निस्कने गल्ने फोहोर घरकै प्रयोजन (गाईवस्तुलाई आहारा तथा मल) का लागि प्रयोग गरेको पाईएको छ ।
- सहरी क्षेत्रको घरायसी र होटल व्यवसायीबाट निस्कने गल्ने फोहोर (भान्साको फोहोर) पशुचौपाया तथा खेत/बारी हुनेले स्वयं व्यवस्थापन गरेको पाईएको छ, यद्यपि सहरी क्षेत्रमा धेरै घरधुरीले भान्साको फोहोर अन्य नगल्ने फोहोरसँग मिसाई फाल्ने गरेका छन्
- पालिकाले फोहोर संकलन गर्ने कार्य हाल गरिरहेको कारण बजार क्षेत्रमा घर, होटल व्यवसायी तथा बजारको गल्ने फोहोर अन्य फोहोरसँग मिसाई वडा नं. ६, वडा नं. ७ र वडा नं. १० मा रहेका डम्पिङ साइटहरूमा विसर्जन गर्ने गरेको देखिन्छ ।

नगल्ने फोहोर (Non bio-degradable waste)

- ग्रामिण क्षेत्रमा कागज, प्लाष्टिक, बोटल, सिसा जस्ता नगल्ने फोहोरहरू जम्मा गरी खुला क्षेत्रमा फाल्ने गरिएको छ ।
- सहरी क्षेत्रका किराना पसल, होटल व्यवसायी, संस्थानहरूबाट निस्किएको कार्डबोर्ड, कागज, क्यान, सिसि, बोटल, तन्किने प्लाष्टिक आदि अन्य फोहोरसँग मिसाई वडा नं. ६, वडा नं. ७ र वडा नं. १० मा रहेका डम्पिङ साइटहरूमा विसर्जन गर्ने गरेको देखिन्छ ।
- प्रयोगमा नआउने धातु, फलाम जस्तो वस्तुहरू कवाडीलाई बेच्ने गरिएको छ ।

हानिकारक फोहोर (Hazardous waste)

- पालिकामा रहेका सबै अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रबाट निस्कने सुई लगायत अन्य फोहोरसँगै मिसाई स्वास्थ्य संस्थाकै कम्पाउण्डभित्र खाल्टोमा पुर्ने गरिएको छ ।
- प्रायः सबै अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रबाट निस्कने ब्याण्डेज, कपास, औषधिका खालि बोटलहरू जम्मा गरी अन्य फोहोरसँगै कम्पाउण्डभित्र खाल्टोमा पुर्ने र जलाउने गरिन्छ ।

४.३ संस्थागत संरचना

फोहोरमैला व्यवस्थापन क्रममा संस्थागत संरचनाले निकै ठुलो भूमिका खेल्दछ । व्यवस्थापनको जिम्मेवारी वहन गर्ने शाखा तथा जनशक्ति नभएको खण्डमा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन निकै फितलो हुने गर्दछ । फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि चौदण्डीगढी नगरपालिकाको वर्तमान संस्थागत अवस्था निम्नानुसार रहेको छ ।

- फोहोर व्यवस्थापनका लागि वर्तमान अवस्थासम्म कुनै पनि निजि तथा गैरसरकारी संस्था संलग्न रहेको छैन ।
- पालिकाको कार्यालयमा फोहोर व्यवस्थापन शाखा अथवा वातावरण शाखा छुट्टै रहेको छ । साथै फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि कार्य गर्ने गरि कर्मचारीलाई जिम्मा दिइएको छ ।
- पालिकासँग फोहोर संकलनका लागि सवारी साधन २ वटा रहेका छन् ।

४.४ सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, सम्भावना, चुनौतीहरूको विश्लेषण (SWOT analysis)

नेपालमा रहेको ७५३ वटै पालिकाहरू भौगोलिक, जनसांख्यिक, तथा पूर्वाधार विकासको दृष्टिकोणले फरक रहेको छ । यस भिन्नतासँगै प्रत्येक क्षेत्रमा काम गर्ने प्रक्रिया फरक हुने गरेको छ । फोहोरमैला व्यवस्थापनलाई प्रत्यक्ष रूपमा असर पार्ने तत्वहरूमध्ये त्यस क्षेत्रको जनसंख्या, अवस्थित पूर्वाधार, फोहोर उत्पादनका स्रोत, शिक्षा तथा बजेट मुख्य रूपमा रहेको छ । उल्लेखित कुराहरूसँगै जोडिएर आएको चौदण्डीगढी नगरपालिकाको फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सवल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर तथा चुनौतीहरू यस प्रकार रहेको छ ।

सवल पक्ष

- पालिकाको वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटमा फोहोर व्यवस्थापनलाई प्राथमिकता दिईएको,
- सघन सहरी क्षेत्रको विकास भईनसकेको कारण फोहोर व्यवस्थापन जटिल भईनसकेको,
- ग्रामिण क्षेत्र बढी भएको र धेरै जनसंख्या कृषिमा संलग्न भएका कारण जैविक फोहोर व्यवस्थापनलाई सहज बनाउन सकिने ।
- प्रत्येक वडामा डम्पिङ साइट बनाउन सकिने र वडाहरू त्यसमा तयार रहेको देखिएको ।
- मदन भण्डारी राजमार्गमा ठूला गाडी कम गुड्ने भएको कारण छेउछाउ फोहोर कम फाल्ने गरिएको
- हाल वडा नं. ६, ७ र १० मा डम्पिङ साइट निर्माण तथा सञ्चालनमा रहेको
- पालिकाको पदाधिकारी, वडाका जनप्रतिनिधि सहित स्थानीयमा फोहोरको उचित व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना रहेको

दुर्बल पक्ष

- फोहोर वर्गीकरण गर्ने अभ्यास नभएको,
- सिसाजन्य तथा अन्य हानिकारक फोहोर समेत अन्य फोहोरसँगै मिसाउने गरिएको,
- खोल्सी, खोंच, खोला, सार्वजनिक स्थानमा फोहोरमैला विसर्जन गर्ने गरिएको
- पालिकाको फोहोर संकलन प्रक्रिया हालसम्म व्यवस्थित तरिकाले सुरु गर्न नसकिएको,
- खुला रूपमा फोहोर विसर्जन गर्नुको कारण स्थानीयलाई दुर्गन्ध, पशुद्वारा फोहोर टिपेर बस्ने स्थलमा ल्याइने जस्ता समस्याहरू बेहोर्नु परेको,
- धेरैजसो क्षेत्रमा नगल्ने फोहोरको व्यवस्थापन जलाएर गर्ने गरिएको,
- खुला रूपमा बाल्ने र जथाभावि फोहोर खोला किनारमा फ्याँक्ने अभ्यासले वायु तथा जल प्रदुषणको समस्या बढ्दै गएको,
- सबै सडकमा नाला व्यवस्थापन नभएको,
- पालिकामा वातावरण विज्ञको नियुक्ति नभएको,
- पालिकासँग फोहोर व्यवस्थापनका लागि काम गर्ने जनशक्ति साथसाथै उपकरणहरूको अभाव भएको,
- ल्याण्डफिल साइट नभएको,

- फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी दिर्घकालिन योजना तयार नभएको ।
- मदन भण्डारी राजमार्गको छेउछाउमा खोलिएका र खुल्ने क्रममा रहेका होटल (बाजेको पेडा खालका) को कारण, सडकमा गुड्ने गाडीमा यात्रा गर्ने यात्रुले फाल्ने पानीका बोटल, प्लास्टिक, बोमिट आदिको समस्या विकराल रहने

सम्भावना तथा अवसर

- अन्य पालिकाहरूसँग समन्वय गरी ल्याण्डफिल साइट निर्माण गर्न सकिने,
- पब्लिक/प्राइभेट पार्टनरसिपको दृष्टिकोण अपनाई फोहोर संकलनका लागि निजि संस्थाहरूसँग समन्वय गर्न सकिने,
- पब्लिक/प्राइभेट पार्टनरसिपको दृष्टिकोण अपनाई पुनः चक्रणयुक्त फोहोर प्रत्येक घर, संस्था, पसल, होटल तथा अन्य स्रोतहरूबाट संकलन गर्न सकिने,
- फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यापक जनचेतना फैलाउने एवं तालिम प्रदान गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गरी फोहोर उत्पादकलाई फोहोर व्यवस्थापन गर्न लगाउन सकिने,
- ढलको पानी सुद्धिकरण गर्नका लागि जैविक विधि अपनाउन सकिने,
- जैविक फोहोरको प्रयोग गरी मल तथा बायो ग्यास उत्पादन गर्न सकिने,
- प्रयोगमा नआउने वस्तुहरूको रचनात्मक रूपमा प्रयोग गर्न सकिने किसिमको तालिम प्रदान गर्न सकिने,
- अस्पतालको हानिकारक फोहोर व्यवस्थापनको लागि autoclave को प्रयोग अनिवार्य रूपमा गराउन सकिने,
- पालिकाको सिमाना सुरु हुने स्थानमा प्रत्येक सवारीलाई रोकि फोहोर फाल्न नपाउने गरि नियम बनाउने, गाडिमा डष्टबिन राखे नराखेको अनिवार्य चेक गर्ने
- राजमार्गको विभिन्न स्थानमा फोहोर सङ्कलन गर्ने ठूला ठूला ड्रमहरू राख्दिने । होटलहरूलाई पनि सवारी साधनलाई फोहोर जथाभाबि फाल्ने नमिल्ने कुरा सम्झाउन लगाउने ।
- सङ्कलन भएको फोहोर छुट्याएर पालिकाको आम्दानि बढाउन सकिने ।

चुनौती तथा जोखिम

- फोहोरको उचित व्यवस्थापन नहुँदा वायु, भू: तथा जलप्रदुषण भई विभिन्न रोगहरूको संक्रमण बढ्न सक्ने साथसाथै स्थलीय तथा जलीय पारिस्थितिकीय प्रणालीमा समेत असर पर्ने,
- नगरपालिकाको सुन्दरतामा नकारात्मक असर पर्ने,
- जनचेतनाको कमीका कारण व्यवस्थापक तथा स्थानीयबीच द्वेष सृजना हुन सक्ने,
- बजेटको अभाव तथा वडाहरूबिचको समन्वयमा समस्या आई ल्याण्डफिल साइट निर्माणमा समय लाग्न सक्ने,
- ज्ञान र अनुभवको कमी,
- सवारी साधनले अटेर गर्न सक्ने
- आर्थिक चुनौती थपिन सक्ने ।

४.५ दीर्घकालिन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालिन सोच

“स्वच्छ र सफा चौदण्डीगढी नगरपालिका”

लक्ष्य

एकीकृत फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली अपनाई फोहोरको दिगो व्यवस्थापन गर्ने

उद्देश्य

१. घरायसी फोहोर व्यवस्थापन गर्ने,
२. स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोरको व्यवस्थापन गर्ने,
३. व्यवसायिक तथा संस्थागत फोहोर व्यवस्थापन गर्ने,
४. औद्योगिक फोहोरको व्यवस्थापन गर्ने,
५. निर्माणजन्य फोहोरको व्यवस्थापन गर्ने,
६. विद्युतीय फोहोरको व्यवस्थापन गर्ने,
७. सार्वजनिक स्थल तथा बाटोको फोहोरको व्यवस्थापन गर्ने,
८. फोहोर पानीको व्यवस्थापन गर्ने,
९. फोहोर संकलन, प्रशोधन तथा विसर्जन सुनिश्चित गर्ने,
१०. अनुचित फोहोर व्यवस्थापनका कारण हुने वातावरणीय प्रदुषणको नियन्त्रण गर्ने,
११. फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने ।

अध्याय - ५: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको रणनीति तथा कार्यनीति

यस अध्यायले फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाका उद्देश्यहरू पुरा गर्नका लागि अपनाईने रणनीति र कार्यनीतिको बारेमा व्याख्या गर्नेछ ।

हालसम्म पनि यस पालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापनमा आवश्यक कार्य अगाडि बढाउन नसकिएको कारण अल्पकालिन र दिर्घकालिन रणनीति तथा कार्यनीति लागु गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.१ अल्पकालिन रणनीति तथा कार्यनीति

यस अन्तर्गत तत्कालको लागि यस पालिकाले गर्ने कार्य गर्नेपर्ने व्यवस्थाको विषय रहेको छ ।

	रणनीति	कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय	अ. आवश्यक बजेट
उद्देश्य १ : घरायसी फोहोर व्यवस्थापन				५ लाख ५० हजार
१.१	नकुहिने फोहोर सङ्कलन तथा व्यवस्थापन	वडासँगको समन्वयमा वडा नं. २, ३, ४ को फोहोर वडा नं. २ मा व्यवस्थापन गर्न आवश्यक समन्वय गरिनेछ (डम्पिङ साइट निर्माण समेत)	स्थानीय तह, विशेषगरी सम्बन्धित वडाका जनप्रतिनिधि	२ लाख
		वडासँगको समन्वयमा वडा नं. ६ र ७ को फोहोर हाल वडा नं. ६ र ७ मा रहेको डम्पिङ साइटमा छुट्टाछुट्टै (एकमा कुहिने मात्र र अर्कोमा नकुहिने फोहोर व्यवस्थापन गरिनेछ)		२ लाख
		वडा नं. ९ र १० को फोहोरमैला हडियाको सामुदायिक वनमा हाल विसर्जन भइरहेको स्थानलाई अझ व्यवस्थित गरि राम्रो डम्पिङ साइट निर्माण गरिनेछ		१ लाख
१.२	कुहिने घरायसी फोहोरको व्यवस्थापन	कुहिने घरायसी फोहोरलाई मल बनाउन अनिवार्य गरिनेछ	स्थानीय तह, सम्बन्धित वडा, स्थानीय जनता	-
१.३	अनुदान प्रदान	प्लाष्टिकको प्रयोग गर्न निरुत्साहित गर्नका लागि प्रत्येक घर २ वटा कपडाको झोला वितरण गरिनेछ ।	स्थानीय तह	५० हजार
उद्देश्य २ : स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोरको व्यवस्थापन				

	रणनीति	कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय	अ. आवश्यक वजेट
२.१	फोहोरमैला व्यवस्थापन	स्वास्थ्यजन्य फोहोर स्वास्थ्य संस्था आफैँले व्यवस्थापन गर्ने	अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्र/ फार्मा	-
उद्देश्य ३ : व्यवसायिक तथा संस्थागत फोहोर व्यवस्थापन				
३.१	फोहोरको वर्गीकरण र त्यसको व्यवस्थापन	प्रत्येक व्यावसायिक संस्थामा फोहोरको प्रकार अनुसार फोहोर छुट्टाछुट्टै डस्टबिन/प्लाष्टिकमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरिनेछ	व्यवसायिक	
		होटल व्यवसाय तथा अन्य व्यावसायिक क्षेत्रबाट निस्कने जैविक फोहोरलाई व्यवसायिक रूपमा कम्पोस्ट मलमा परिणत गरिनेछ		
		सरकारी कार्यालय, विद्यालय, अन्य शैक्षिक संस्था आदिबाट निस्केको कागज पुनः चक्रणका लागि पठाईनेछ ।		
		होटल, कपडा पसल, जुत्ता पसल, किराना पसल, फर्निचर, मासु पसल आदि व्यवसाय संचालित क्षेत्र वरिपरि सरसफाईको जिम्मेवारी उक्त व्यापारीको हुने प्रबन्ध गरिनेछ		
		बजार क्षेत्रको होटल, पसल वरिपरि फोहोर छरिएको पाईएमा उक्त व्यापारीलाई जरिवाना लाग्ने नियम लागु गरिनेछ		
उद्देश्य ४ : सार्वजनिक स्थल तथा सडकको फोहोरको व्यवस्थापन				२ लाख
४.१	जथाभावी फोहोर फ्याँक्ने अभ्यासलाई निरुत्साहित गर्ने	सहरी क्षेत्रको प्रत्येक टोलको फुटपाथमा ५०० मि. को दुरीमा गल्ने फोहोर, कागज, प्लाष्टिक र सिसा संकलनका लागि फरक-फरक रंग भएका डस्टबिन राखिनेछ ।	स्थानीय तह., सम्बन्धित वडा	५० हजार
		पर्यटकीय क्षेत्रमा २५० मी. को दुरीमा गल्ने फोहोर, कागज, प्लाष्टिक र सिसा संकलनका लागि फरक-फरक रंग भएका डस्टबिन राखिनेछ ।		५० हजार
		भिडभाड हुने क्षेत्रमा जथाभावी फोहोर नफ्याँक्न र फ्याँकिएको पाईएमा जरिवाना लिईने भन्नेबारे होर्डिंग बोर्ड राखिनेछ ।		२० हजार

	रणनीति	कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय	अ. आवश्यक वजेट
४.२	बाटोको सरसफाई	बजार क्षेत्र, पर्यटकीय क्षेत्र तथा सहरी क्षेत्रको मेन रोडको साप्ताहिक रूपमा सरसफाई गरिनेछ ।		५० हजार
		प्रत्येक टोलवासीलाई हप्ताको एकपटक आफ्नो टोल सफा गर्न प्रेरित गरिनेछ ।		३० हजार
उद्देश्य ५: फोहोर संकलन, प्रशोधन तथा विसर्जनको सुनिश्चितता				१५ लाख (भाडामा लिन सकिने)
५.१	फोहोर संकलनका लागि आवश्यक सामग्री, जनशक्ति तथा पूर्वाधार जुटाउने	एक ट्रयाक्टर र दुई साना फोहोर संकलन गर्ने ढुवानी साधन खरिद गरिनेछ । (तत्कालको लागि भाडामा लिन सकिने)	स्थानीय तह, निजी संस्था	
		सहरी क्षेत्रको घरधुरीबाट १५ दिनमा एकपटक फोहोरमैला संकलन गरिनेछ ।		

५.२ दिर्घकालिन रणनीति तथा कार्यनीति

पाँच वर्षमा यस पालिकालाई स्वस्थ, सफा र हराभरा बनाउनको लागि ५ वर्षे योजना प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १२: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको रणनीति र कार्यनीति

	रणनीति	कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
उद्देश्य १ : घरायसी फोहोर व्यवस्थापन			
१.१	तालिम प्रदान तथा चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन	१.१.१ प्रत्येक वडासँगको समन्वयमा फोहोरको प्रकार, वर्गीकरण, तथा त्यसको व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रत्येक टोलमा प्रत्येक घरको प्रतिनिधि उपस्थित हुने गरी समूह बनाई तालिम प्रदान गरिनेछ ।	स्थानीय तह, विशेषगरी सम्बन्धित
		१.१.२ ईच्छुक व्यक्तिलाई फोहोरलाई रचनात्मक रूपमा प्रयोग गर्न सकिने विधिहरूको बारेमा (जस्तै सजावटको सामान; कपडा, जुट तथा कागजको झोला; सिसि, बोतल तथा बट्टाहरूलाई गमलाको रूपमा प्रयोग आदि) छुट्टै तालिम प्रदान गरिनेछ ।	वडाका जनप्रतिनिधि

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
		१.१.३	फोहोर व्यवस्थापन, फोहोरबाट हुन सक्ने स्वास्थ्य तथा वातावरणीय समस्या, फोहोर व्यवस्थापनको महत्व तथा त्यससम्बन्धी बनाईएको नियम/कानूनको बारेमा पत्रपत्रिका, रेडियो, टेलिभिजन, सडक, नाटक आदिको माध्यमबाट प्रचारप्रसार गरिनेछ ।	
१.२	घरायसी फोहोरको वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन	१.२.१	प्रत्येक घरधुरीमा दैनिक रूपमा उत्पन्न हुने फोहोरलाई जैविक, कागज, प्लाष्टिक, विद्युतीय, तथा हानिकारक (सिसा तथा अन्य चोटपटक लाग्ने वस्तु) फोहोरमा वर्गीकरण गरेर राख्न लगाईनेछ ।	स्थानीय तह, विशेषगरी सम्बन्धित वडा, स्थानीय जनता
		१.२.२	ग्रामीण क्षेत्रमा जैविक फोहोर पशुचौपायालाई आहारा, बायो ग्यास उत्पादन अथवा मलको रूपमा प्रयोग गर्न प्रेरित गरिनेछ (अधिकांश ग्रामिण क्षेत्रको घरमा उल्लेखित अभ्यास भईरहेको छ) ।	
		१.२.३	सहरी क्षेत्रमा १.१.२ मा उल्लेख गरिएको काम गर्न सम्भव नभएको खण्डमा व्यावसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने, मल बनाउने, अथवा बायो ग्यास उत्पादन गर्ने व्यवसायीलाई बेह्र प्रेरित गरिनेछ ।	
		१.२.४	पुनः प्रयोग गर्न मिल्ने वस्तु जस्तै बोतल, झोला, सि.सि., कार्टुन आदिको पुनः प्रयोग गर्न सुझाईनेछ ।	
		१.२.५	पुनः चक्रणयुक्त वस्तु जस्तै कागज, फलाम, प्लाष्टिक, सि.सि., बोतल आदिलाई उक्त वस्तु संकलन गर्ने व्यक्तिलाई बेह्र सुझाईनेछ ।	
		१.२.६	प्रयोगमा नआउने फोहोरलाई पालिका अथवा अन्य निजी संस्थाद्वारा फोहोर संकलन गर्न पठाईएको गाडीमा पठाउन सुझाईनेछ ।	
१.३	अनुदान प्रदान	१.३.१	बायोग्यास उत्पादन गरिने उपकरणको सेट तथा कम्पोस्ट बिन माग गर्ने घरधुरीलाई अनुदान प्रदान गरिनेछ ।	स्थानीय तह
		१.३.२	प्लाष्टिकको प्रयोग गर्न निरुत्साहित गर्नका लागि प्रत्येक घर २ वटा कपडाको झोला वितरण गरिनेछ ।	

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
उद्देश्य २ : स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्केको फोहोरको व्यवस्थापन				
२.१	जनशक्ति व्यवस्थापन तथा सरसफाई कर्मचारीलाई तालिम प्रदान	२.१.१	१० भन्दा बढी शैया भएको अस्पतालको फोहोर व्यवस्थापनका लागि एक दक्ष जनशक्ति नियुक्त हुनुपर्ने नियम बनाईनेछ ।	अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्र/ फार्मा
		२.१.२	प्रत्येक अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रमा आवश्यकता अनुसार सरसफाई कर्मचारी राखिएको सुनिश्चित गरिनेछ ।	
		२.१.३	अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्र स्वयंले अथवा पालिका तथा सम्बन्धित निजी संस्थाको सहयोगमा सरसफाई कर्मचारीहरूलाई स्वास्थ्य संस्थाबाट निस्किने फोहोरको प्रकार, संक्रमित तथा हानिकारक फोहोरलाई ह्यान्डल गर्ने तरिका, र सुरक्षाका साथ त्यसको व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ ।	
२.२	फोहोर वर्गीकरण	२.२.१	अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्रको आई.सी.यु, जेनेरल, ओ.पी.डी., ओ.टि., हल, वैटिंग रुम, फार्मसी आदिमा आवश्यकता अनुसार जैविक, कागज, प्लाष्टिक, संक्रमित, तथा अन्य हानिकारक फोहोरको लागि छुट्टाछुट्टै उस्टबिन राखेको सुनिश्चित गरिनेछ ।	
२.३	हानिकारक फोहोरको व्यवस्थापन	२.३.१	प्रयोग गरेको सुईलाई क्लोरिनमा डुबाई असंक्रमित गरिनेछ र त्यसपश्चात् त्यस सुईको तिखो भागलाई "निडल डेस्ट्रॉयर" को मद्दतले बिसर्जन गरिनेछ ।	
		२.३.२	शार्पहरूलाई नच्यातिने/ नभाचिने प्लाष्टिक अथवा मेटलको कन्टेनरमा जम्मा गरिनेछ र त्यस कन्टेनरलाई बाक्लो ढक्कनले छोपिनेछ ।	
		२.३.३	हानिकारक फोहोर जम्मा गरिएको प्लाष्टिक अथवा कन्टेनर पहेँलो रंगको हुनेछ अथवा त्यसमाथि अन्तराष्ट्रिय चिन्ह स्पष्ट रूपमा लगाईनेछ ।	
		२.३.४	संक्रमित फोहोरलाई autoclaving गरेर असंक्रमित गरिनेछ ।	

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
		२.३.५	आर्थिक रूपले सबल अस्पतालले स्वयं र साना अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रको लागि पालिकाको कुनै एक स्थानमा (आवासीय क्षेत्रबाट टाढा) सामुहिक रूपमा संक्रमित तथा हानिकारक फोहोरलाई नष्ट पार्नका लागि incinerator को व्यवस्था गरिनेछ (incinerator बाट वायु प्रदूषण हुने सम्भावना भएको कारण double chambered incinerator को प्रयोग मात्र गरिनेछ र hypochlorite भएको फोहोर र PVC प्लाष्टिक incinerator मा राखिनेछैन) ।	
२.४	सामान्य फोहोरको व्यवस्थापन	२.४.१	संक्रमित एवं हानिकारक फोहोर अन्य ठोस फोहोरसँग नमिसिएको सरसफाई कर्मचारीद्वारा विसर्जन पुर्व सुनिश्चित गरिनेछ ।	
		२.४.२	जैविक फोहोरलाई अस्पताल स्वयंले बायो ग्यास उत्पादन गरेर अथवा सम्बन्धित व्यवसायीसँग समन्वय गरी उनीहरू माझ पठाउन सक्नेछ ।	
		२.४.३	अन्य फोहोरहरू पालिका अथवा निजी संस्थाद्वारा फोहोर संकलन गर्न पठाईएको गाडीमा पठाईनेछ ।	
२.४	अनुगमन	२.४.१	अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्रको फोहोरको उचित व्यवस्थापन भए नभएको अनुगमन गर्ने ।	अस्पतालको व्यवस्थापक समुह, स्थानीय तह
उद्देश्य ३ : व्यवसायिक तथा संस्थागत फोहोर व्यवस्थापन				
३.१	फोहोरको वर्गीकरण र त्यसको व्यवस्थापन	३.१.१	प्रत्येक व्यावसायिक संस्थामा फोहोरको प्रकार अनुसार फोहोर छुट्टाछुट्टै डस्टबिन/प्लाष्टिकमा जम्मा गरिनेछ ।	व्यवसायिक
		३.१.२	होटल व्यवसाय तथा अन्य व्यावसायिक क्षेत्रबाट निस्कने जैविक फोहोरलाई व्यवसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने, मल तथा बायो ग्यास उत्पादन गर्ने संस्थालाई बिक्री गरिनेछ ।	
		३.१.३	सरकारी कार्यालय, विद्यालय, अन्य शैक्षिक संस्था आदिबाट निस्केको कागज पुनः चक्रणका लागि पठाईनेछ ।	

रणनीति		कार्यनीति		जिम्मेवार निकाय
		३.१.४	त्यसैगरी अन्य व्यावसायिक क्षेत्रबाट निस्किने पुनः चक्रण युक्त वस्तु जस्तै कागज, फलाम, प्लाष्टिक, सि.सि., बोटल, काठ आदिलाई छुट्टै जम्मा गरी उक्त वस्तु संकलन गर्ने व्यक्तिलाई बिक्री गरिनेछ ।	
		३.१.६	बजार क्षेत्रको होटल, पसल वरिपरि फोहोर छरिएको पाईएमा उक्त व्यापारीलाई जरिवाना लाग्ने नियम लागू गरिनेछ ।	
उद्देश्य ४ : औद्योगिक फोहोरको व्यवस्थापन				
४.१	औद्योगिक फोहोर व्यवस्थापन	४.१.१	कृषिजन्य उद्योगबाट धेरै मात्रामा जैविक फोहोर निस्किने हुनाले त्यसको व्यवस्थापन बायो ग्यास उत्पादन अथवा मल उत्पादनद्वारा गरिनेछ ।	सम्बन्धित उद्योग
		४.१.२	पालिकामा हाल अन्य किसिमको उद्योग नरहेता पनि भविष्यमा कुनै उद्योग संचालन भएमा त्यस उद्योगको फोहोर व्यवस्थापनको जिम्मेवारी त्यस उद्योगको हुनेछ ।	सम्बन्धित उद्योग
		४.१.३	फोहोर पानी निस्किने उद्योगमा फोहोर पानी प्रशोधन प्लान्टको मद्दतले पानी प्रशोधन गरिनेछ ।	सम्बन्धित उद्योग
४.२	अनुगमन	४.२.१	उद्योगहरूले फोहोर व्यवस्थापन गरे नगरेको वर्षेनी अनुगमन गरिनेछ ।	स्थानीय तह अथवा स्थानीय तहद्वारा तोकिएको संस्था
उद्देश्य ५ : निर्माणजन्य फोहोरको व्यवस्थापन				
५.१	निर्माणजन्य फोहोरको सुरक्षित व्यवस्थापन	४.१.१	प्रत्येक परियोजनाको निर्माणजन्य फोहोरलाई मानिस तथा गाडीहरूको आवतजावत नहुने स्थानमा जम्मा गरी छोपेर राखिएको सुनिश्चित गरिनेछ ।	सम्बन्धित परियोजना
		५.१.२	कुनै एक परियोजनामा प्रयोगमा नआएको निर्माणजन्य वस्तु अन्य परियोजनाको लागि काम लाग्ने भएको अवस्थामा पालिका अथवा वडासँग समन्वय गरी अन्य परियोजनाको लागि प्रयोग गरिनेछ ।	

रणनीति		कार्यनीति		जिम्मेवार निकाय
		५.१.३	प्रयोगमा नआएको निर्माणजन्य वस्तुलाई पुनः चक्रणका लागि पठाईनेछ ।	
		५.१.४	फोहोर संकलन गर्ने व्यक्ति तथा संस्थाले निर्माणजन्य फोहोर पालिकाको अन्य फोहोरसँग नमिसिएको सुनिश्चित गर्नेछ ।	सम्बन्धित परियोजना, पालिका अथवा निजी संस्था
उद्देश्य ६ : विद्युतीय फोहोरको व्यवस्थापन				
६.१	विद्युतीय फोहोर विद्युतीय वस्तु बेच्ने पसलद्वारा व्यवस्थापन गर्ने	६.१.१	विद्युतीय फोहोर उत्पादन हुने प्रत्येक स्रोतले विद्युतीय फोहोरलाई छुट्टै जम्मा गरेर राखेको सुनिश्चित गर्नेछ ।	उत्पादक
		६.१.२	काम नलाग्ने विद्युतीय वस्तु विद्युतीय सामान पाउने पसलले संकलन गर्नेछ र पुनः चक्रण गर्न मिल्ने वस्तुलाई सम्बन्धित स्थानमा पुऱ्याउनेछ ।	विद्युतीय पसल
उद्देश्य ७ : सार्वजनिक स्थल तथा बाटोको फोहोरको व्यवस्थापन				
७.१	जथाभावी फोहोर फ्याँक्ने अभ्यासलाई निरुत्साहित गर्ने	७.१.१	सहरी क्षेत्रको प्रत्येक टोलको फुटपाथमा ५०० मि. को दुरीमा गल्ने फोहोर, कागज, प्लाष्टिक र सिसा संकलनका लागि फरक-फरक रंग भएका ४ वटा डस्टबिन राखिनेछ ।	स्थानीय तह., सम्बन्धित वडा
		७.१.२	बजार तथा पर्यटकीय क्षेत्रमा २५० मी. को दुरीमा गल्ने फोहोर, कागज, प्लाष्टिक र सिसा संकलनका लागि फरक-फरक रंग भएका ४ वटा डस्टबिन राखिनेछ ।	
		७.१.३	भिडभाड हुने क्षेत्रमा जथाभावी फोहोर नफ्याँक्न र फ्याँकिएको पाईएमा जरिवाना लिईने भन्नेबारे होर्डिंग बोर्ड राखिनेछ ।	
७.२	बाटोको सरसफाई	७.२.१	बजार क्षेत्र, पर्यटकीय क्षेत्र तथा सहरी क्षेत्रको मेन रोडको दैनिक रूपमा सरसफाई गरिनेछ ।	
		७.२.२	प्रत्येक टोलवासीलाई हप्ताको एकपटक आफ्नो टोल सफा गर्न प्रेरित गरिनेछ ।	
उद्देश्य ८ : फोहोर पानीको व्यवस्थापन				
८.१		८.१.१	सहरी क्षेत्रको प्रत्येक घर तथा संस्थागत भवनको ढल septic tank मा जोडिनेछ ।	स्थानीय तह, घरधनी

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
	ढलको पानी व्यवस्थापन गर्ने	८.१.२	ग्रामीण क्षेत्रको घरहरूमा septic tank नभएको खण्डमा ढलबाट वायोग्यास निकाल्ने साथै बाँकी रहेको ठोस पदार्थको मल बनाएर ढल व्यवस्थापन गरिनेछ ।	वडा, घरधनी
८.२	उद्योगबाट निस्किएका फोहोर पानीको व्यवस्थापन	८.२.१	प्रत्येक उद्योगबाट निस्किएको पानी प्रशोधित भए नभएको अनुगमन गरिनेछ ।	स्थानीय तह, वडा
८.३	नालाको पानी प्रशोधन गर्ने	८.३.१	नालाबाट निस्किएको पानी खोलामा मिसिनुपूर्व जैविक विधिले प्रशोधन गरिनेछ (जस्तै: Norcot बिरुवाको प्रयोग) ।	स्थानीय तह, वडा
		८.३.२	प्रत्येक हप्ता नालामा प्याँकिएको फोहोरको सफाई गरिनेछ ।	
		८.३.३	नालामा फोहोर प्याँकने व्यक्तिलाई कारवाही गरिनेछ ।	
		८.३.४	खुला नालालाई बन्द गरिनेछ ।	
उद्देश्य ९: फोहोर संकलन, प्रशोधन तथा विसर्जनको सुनिश्चितता				
९.१	फोहोर संकलनका लागि आवश्यक सामग्री, जनशक्ति तथा पूर्वाधार जुटाउने	९.१.१	एक ट्र्याक्टर र दुई साना फोहोर संकलन गर्ने ढुवानी साधन खरिद गरिनेछ ।	स्थानीय तह, निजी संस्था
		९.१.२	फोहोर संकलन क्रममा कामदारको पहिरनका लागि कम्तिमा २० सेट protection gear खरिद गरिनेछ ।	स्थानीय तह, वडा, निजी संस्था
		९.१.३	पालिकामा एक वातावरण विज्ञको नियुक्ति गरिनेछ र चार जना कर्मचारी सरसफाई क्षेत्रमा काम गर्नका लागि करारमा राखिनेछ ।	सम्बन्धित वडा
		९.१.४	फोहोर संकलनका लागि निजी संस्थाहरूसँग MoE गरी फोहोर संकलन प्रक्रियालाई दृढ गरिनेछ ।	स्थानीय तह
		९.१.५	पुनः चक्रणयुक्त वस्तु संकलन गरी राख्नका लागि पालिकामा दुई वटा संकलन केन्द्रको निर्माण गरिनेछ । उक्त वस्तु संकलनका लागि पालिकाले निजी संस्था सँग MoE गरी संकलन	

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
			प्रक्रियालाई सुदृढ बनाउनेछ (ग्रामिण क्षेत्रबाट महिनामा एकपटक र सहरी क्षेत्रबाट १५/१५ दिनमा अथवा आवश्यकता अनुसारको समयमा संकलन गरिनेछ) ।	
		९.१.६	अस्थायी फोहोर संकलन केन्द्र स्थापना गरिनेछ (चारै तिरबाट घेरिएको, बस्ती तथा पानीको स्रोतबाट कम्तिमा १ कि.मि.को दुरी, दुर्गन्ध फैलिनबाट रोक्नका लागि चारै दिशामा रुख रोपिनेछ) ।	
		९.१.७	अन्य पालिकाहरूसँगको समन्वयमा Landfill site को लागि जग्गा प्रस्ताव गरिनेछ र प्रस्ताविक जग्गाको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।	
		९.१.८	प्रस्तावित क्षेत्रको वातावरणीय अध्ययन गराई कम वातावरणीय प्रभाव पर्ने स्थानमा landfill site निर्माण गरिनेछ ।	
९.२	नियमित रूपमा फोहोर संकलन गर्ने	९.२.१	ग्रामिण क्षेत्रबाट आवश्यकता अनुसार फोहोर संकलन गरिनेछ ।	स्थानीय तह
		९.२.२	सहरी क्षेत्रको घरधुरी र संस्थाहरूबाट कम्तिमा दुई हप्तामा एक दिन फोहोर संकलन गरिनेछ	
		९.२.३	बजार क्षेत्रको सरसफाई गरी फोहोर संकलन गरिनेछ ।	स्थानीय तह
		९.२.४	बजार क्षेत्रबाट पुनः चक्रणयुक्त वस्तु संकलन गरिनेछ ।	स्थानीय तह, निजी संस्था, व्यवसायी
		९.२.५	गल्ने फोहोरको व्यवस्थापनमा समस्या भएको टोलबाट स्थानीय तथा व्यवसायीहरूसँग समन्वय गरी सम्भाव्य दिनमा गल्ने फोहोर छुट्टै संकलन गरिनेछ ।	
उद्देश्य १०: अनुचित फोहोर व्यवस्थापनका कारण हुने वातावरणीय प्रदूषणको नियन्त्रण				
१०.१	वायु प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने	१०.१.१	फोहोर बाल्ने अभ्यासमा प्रतिबन्ध लगाईनेछ ।	स्थानीय तह
		१०.१.२	फोहोर बाल्ने व्यक्ति, व्यवसायी तथा संस्थालाई कारवाही गरिनेछ/ जरिवाना लिईनेछ ।	
१०.२	माटो प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने	१०.२.१	जथाभावी फोहोर फ्याँक्ने व्यक्तिलाई कारवाही गरिनेछ ।	स्थानीय तह
		१०.२.२	जैविक फोहोरबाट मल बनाई माटोको उर्वराशक्ति बढाउन खेतीमा प्रयोग गरिनेछ ।	स्थानीय तह, निजी संस्था, कृषक

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
१०.३	जलप्रदुषण नियन्त्रण गर्ने	१०.३.१	खोला किनार, पोखरी आदि नजिक आवश्यकता अनुसार डस्टबिन राखिनेछ र डस्टबिन बाहिर फोहोर प्याँके व्यक्तिलाई कारवाही गरिनेछ ।	स्थानीय तह
		१०.३.२	बन्द जल निकासी प्रणालीको निर्माण गरिनेछ ।	
		१०.३.३	नालाको पानी जैविक विधिबाट प्रशोधित गरी मात्र पानीको स्रोतमा मिलाईनेछ।	
		१०.३.४	प्रत्येक हप्ता खुला नालाको सरसफाई गरिनेछ (नालामा भएको प्लाष्टिक तथा अन्य फोहोरहरू निकालिनेछ) ।	स्थानीय तह
		१०.३.५	ढल तथा उद्योगबाट निस्किएको फोहोरपानी प्रशोधन गरिएपश्चात् मात्र पानीको स्रोतमा मिसाईनेछ ।	स्थानीय तह, उद्योगकर्मी
		१०.३.६	जलस्रोत (खोला, पोखरी आदि) को पानीको गुणस्तर प्रत्येक वर्ष जाँच गरिनेछ।	स्थानीय तह
उद्देश्य ११ : फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी जनचेतना फैलाउने				
११.१	तालिम प्रदान गर्ने	११.१.१	स्थानीय तहका पदाधिकारी र वडा जनप्रतिनिधिहरूलाई फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ साथै खुला रूपमा फोहोर बाल्नुको स्वास्थ्य तथा वातावरणमा पर्ने नकारात्मक असरका बारेमा सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।	स्थानीय तह, फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी काम गर्ने निजि संस्था, NGO, INGO
		११.१.२	वडा स्तरमा स्थानीय जनताका लागि फोहोर वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिनेछ ।	
		११.१.३	फोहोरलाई घर तथा बारीमा सजावटका रूपमा प्रयोग गर्न सकिने रचनात्मक विधिहरूको बारेमा सिपमुलक तालिम प्रदान गरिनेछ ।	
११.२	जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	११.२.१	प्रत्येक विद्यालयमा eco club को स्थापना गराई विद्यार्थीहरूलाई फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी ज्ञान तथा सिप प्रदान गराईनेछ र प्रत्येक महिनामा समाज स्तरमा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतनामुलक कार्यक्रम गर्न प्रेरित गरिनेछ (जस्तै: सडक नाटक, वृत्तचित्र निर्माण, लेख प्रकाशन, फोहोरबाट बनाईएको सजावटका सामानहरूको प्रदर्शन आदि) ।	विद्यालय
		११.२.२	स्थानीयलाई हप्ताको एक पटक आफ्नो टोल आफै सफा गर्न प्रेरित गरिनेछ।	स्थानीय तह, वडा

	रणनीति		कार्यनीति	जिम्मेवार निकाय
		११.२.३	सञ्चारको माध्यमबाट प्लाष्टिकको प्रयोग गर्न नहुने, फोहोर बाल्न नहुने, जथाभावी फोहोर फ्याँक्न नहुने आदिको बारेमा प्रचार प्रसार गरिनेछ ।	
		११.२.४	खोला, पोखरी, सिमसार आदि नजिक तथा पर्यटकीय स्थलमा जथाभावी फोहोर फ्याँक्नेलाई कारवाही हुने खालको चेतनामुलक सूचना टाँस्ने ।	
११.३	गुनासो सम्बोधन गर्ने	११.३.१	पालिकाको वातावरण शाखामा गुनासो पेटिका राखिनेछ ।	स्थानीय तह
		११.३.२	प्रत्येक महिना सम्पूर्ण सरसफाई कर्मचारी, वडा प्रतिनिधि तथा आवश्यक परेको खण्डमा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी काम गर्ने निजी संस्थाहरूसँग समीक्षा बैठक बसिनेछ ।	

अध्याय - ६: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको वार्षिक बजेट

६.१ फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको अनुमानित वार्षिक बजेट

प्रस्तुत पाँच वर्षे फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको कार्यान्वयनमा वार्षिक रूपमा आवश्यक अनुमानित बजेट तालिका ८ मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १३: फोहोर व्यवस्थापन योजनाको वार्षिक बजेट

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१	१.१.१	फोहोरको प्रकार, वर्गीकरण, तथा त्यसको व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम	१००	१००	-	१००	-	
		१.१.२	फोहोरलाई रचनात्मक रूपमा प्रयोग गर्न सकिने विधिहरूको बारेमा तालिम	-	२००	-	-	२००	
		१.१.३	फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचारप्रसार	१००	१००	५०	५०	५०	
	१.२	१.२.१	घरायसी फोहोरको वर्गीकरणसम्बन्धी जनचेतना तथा तालिम	-	-	-	-	-	
		१.२.२	जैविक फोहोरबाट बायो ग्यास उत्पादन तथा मल बनाउने तालिम	१००	१००	१००	१५०	१५०	
		१.२.३	व्यावसायिक रूपमा पशुपालन गर्ने, मल बनाउने, अथवा बायो ग्यास उत्पादन गर्ने व्यवसायीलाई जैविक फोहोर बिक्री	-	-	-	-	-	
		१.२.४	पुनः प्रयोगयुक्त वस्तुको पुनः प्रयोगसम्बन्धी जनचेतना तथा तालिम	-	-	-	-	-	
		१.२.५	पुनः चक्रणयुक्त वस्तु उक्त वस्तु संकलन तथा बिक्री	-	-	-	-	-	
		१.२.६	घर तथा टोलबाट नियमित फोहोर संकलन	-	-	-	-	-	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
	१.३	१.३.१	बायोग्यास उत्पादन गरिने उपकरणको सेट तथा कम्पोस्ट बिनमा अनुदान	२००	२००	२००	३००	-	
		१.३.२	प्रत्येक घरमा दुईवटा कपडाको झोला वितरण	१००	१००	-	-	-	
			जम्मा	६००	८००	३५०	६००	४००	२७५०
२	२.१	२.१.१	स्वास्थ्य क्षेत्रको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी एक दक्ष जनशक्ति नियुक्त	-	-	-	-	-	अस्पतालको बजेटमा समावेश हुने
		२.१.२	प्रत्येक अस्पताल तथा स्वास्थ्य केन्द्रमा आवश्यकता अनुसार सरसफाई कर्मचारीको व्यवस्था	-	-	-	-	-	
		२.१.३	सरसफाई कर्मचारीलाई तालिम	-	-	-	-	-	
	२.२	२.२.१	डस्टबिन वितरण	-	-	-	-	-	
	२.३	२.३.१	संक्रमित सुईलाई निसंक्रण गर्न क्लोरिन खरिद तथा "निडल डेस्ट्रुयर" खरिद	-	-	-	-	-	
		२.३.२	धारिला वस्तुहरूलाई नच्यातिने/नभाचिने प्लाष्टिक अथवा मेटलको कन्टेनरमा जम्मा गर्ने कन्टेनर खरिद	-	-	-	-	-	
		२.३.३	हानिकारक फोहोर जम्मा गर्न पहेंलो रंग कन्टेनर वा प्लाष्टिकको भाडो खरिद त्यस्तो भाडोमा अन्तर्राष्ट्रिय चिन्ह टाँस	-	-	-	-	-	
		२.३.४	संक्रमित फोहोरलाई autoclaving गर्ने	-	-	-	-	-	
		२.३.५	सामुहिक रूपमा incinerator को व्यवस्था	५००	-	-	-	-	
	२.४	२.४.१	संक्रमित एवं हानिकारक फोहोरको सुरक्षित व्यवस्थापन	-	-	-	-	-	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		२.४.२	स्वास्थ्य संस्थाबाट उत्पादित जैविकबाट बायो ग्यास उत्पादन	-	-	-	-	-	अस्पतालको बजेटमा समावेश हुने
		२.४.३	स्वास्थ्य संस्थाबाट उत्सर्जित अन्य फोहोरहरू नियमित संकलन	-	-	-	-	-	
		२.४.१	अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्रको फोहोरको उचित व्यवस्थापन भए नभएको अनुगमन	१०	१०	१०	१०	१०	
			जम्मा	५१०	१०	१०	१०	१०	५५०
३	३.१	३.१.१	फोहोरको वर्गीकरण	-	-	-	-	-	व्यवसायको खर्चमा समावेश हुने
		३.१.२	होटल व्यवसाय तथा अन्य व्यवसायबाट निस्कने जैविक फोहोर संकलन तथा बिक्री	-	-	-	-	-	
		३.१.३	शैक्षिक संस्था तथा सरकारी कार्यालयबाट निस्केको कागज पुनः चक्रण	-	-	-	-	-	
		३.१.४	पुनः चक्रण युक्त अन्य वस्तु जस्तै फलाम, प्लाष्टिक, सिसी, बोतल, काठ आदिलाई पुनः चक्रण	-	-	-	-	-	
		३.१.५	व्यापारीले आफ्नो पसल वरिपरिको क्षेत्र सफा गरे नगरेको अनुगमन	-	-	-	-	-	
		३.१.६	बजार क्षेत्रको होटल, पसल वरिपरि सफा गरे नगरेको अनुगमन	-	-	-	-	-	
			जम्मा	-	-	-	-	-	-
४	४.१	४.१.१	कृषिजन्य उद्योगको जैविक फोहोरबाट बायो ग्यास तथा मल उत्पादनसम्बन्धी तालिम	-	-	-	-	-	सम्बन्धित उद्योगको खर्चमा समावेश हुने

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		४.१.२	उद्योगको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धित उद्योगकै	-	-	-	-	-	
		४.१.३	उद्योगबाट निस्कने फोहोर पानी निस्कने सम्बन्धित उद्योगमै प्रशोधन	-	-	-	-	-	
		४.१.४	उद्योगहरूले फोहोर व्यवस्थापन गरे नगरेको नियमित अनुगमन	-	-	-	-	-	
			जम्मा						
५	५.१	५.१.१	निर्माणजन्य फोहोर मानिस तथा गाडीहरूको आवतजावत नहुने स्थानमा व्यवस्थापन	-	-	-	-	-	सम्बन्धित परियोजनाको बजेटमा समावेश हुने
		५.१.२	एउटा परियोजनामा प्रयोग नआएको निर्माणजन्य वस्तु अन्य परियोजनामा प्रयोग	-	-	-	-	-	
		५.१.३	योगमा नआएको निर्माणजन्य वस्तुलाई पुनः चक्रण	-	-	-	-	-	
		५.१.४	पालिकाको अन्य फोहोरसँग निर्माणजन्य फोहोर	-	-	-	-	-	
			जम्मा	-	-	-	-	-	-
६	६.१	६.१.१	विद्युतीय फोहोर अन्य फोहोर छुट्याउने	-	-	-	-	-	
		६.१.२	काम नलाग्ने विद्युतीय फोहोर पुनः चक्रण	-	-	-	-	-	
			जम्मा	-	-	-	-	-	-
७	७.१	७.१.१	सहरी क्षेत्रको प्रत्येक टोलको फुटपाथमा ५०० मि. को दुरीमा चार फरक-फरक रंगको डस्टबिन स्थापना	५०	५०	५०	५०	५०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		७.१.२	बजार तथा पर्यटकीय क्षेत्रमा २५० मी. को दुरीमा चार फरक-फरक रंगको उस्टबिन स्थापना	३०	३०	२०	२०	१०	
		७.१.३	जथाभावी फोहोर फ्याँक्नेलाई जरिवाना लिईने सम्बन्धी होर्डिंग बोर्ड राख्ने	५०	-	५०	-	५०	
	७.२	७.२.१	बजार क्षेत्र, पर्यटकीय क्षेत्र तथा सहरी क्षेत्रको मेन रोडको नियमित सरसफाई	५०	५०	६०	६०	७०	
		७.२.२	माईकिंगको मदतले प्रत्येक टोलवासीलाई हप्ताको एकपटक आफ्नो टोल सरसफाईमा प्रेरित	५	५	५	५	५	
			जम्मा	१८५	१३५	१८५	१३५	१८५	८२५
८	८.१	८.१.१	प्रत्येक घरमा septic tank निर्माण	-	-	-	-	-	घर निर्माण खर्चमा समावेश
		८.१.२	septic tank नभएको ग्रामिण क्षेत्रको घरमा ढललाई वायोग्यास र मल बनाउने तालिम	-	१००	-	१००	-	
		८.१.३	फोहोरपानी प्रशोधन केन्द्र निर्माण	-	-	-	-	-	
	८.२	८.२.१	उद्योगबाट निस्किएको फोहोर पानीको गुणस्तर अनुगमन	-	-	-	-	-	
	८.३	८.३.१	नालाको पानी जैविक प्रविधिद्वारा प्रशोधन	-	-	-	-	-	
		८.३.२	नालाको नियमित सरसफाई	३००	३००	२००	२००	२५०	
		८.३.३	नालामा फोहोर फ्याँक्ने व्यक्तिलाई कारवाही	-	-	-	-	-	
		८.३.४	खुला नालालाई बन्द	-	-	-	-	-	
			जम्मा	३००	४००	२००	२००	२५०	१३५०
९	९.१	९.१.१	फोहोर संकलन तथा ढुवानी साधन खरिद			५००	१०००	२००	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		९.१.२	Protection gear खरिद	५०		५०	-	-	
		९.१.३	पालिकामा वातावरण विज्ञ र सरसफाई कर्मचारी नियुक्ति	५००	८००	९००	९००	१०००	
		९.१.४	फोहोर संकलनका लागि निजी संस्थासँग साझेदारी	-	-	-	-	-	
		९.१.५	पुनः चक्रणयुक्त वस्तु संकलन गरी जम्मा गर्नका लागि दुई संकलन केन्द्रको निर्माण	-	१००	-	१००	-	
		९.१.६	अस्थायी फोहोर संकलन केन्द्र स्थापना		-	-	-	-	
		९.१.७	Landfill site को लागि जग्गा प्राप्ति तथा सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५००	-	-	-	-	
		९.१.८	वातावरणीय अध्ययन गराई landfill site निर्माण	-	१५००	१०००००	-	-	
	९.२	९.२.१	ग्रामिण क्षेत्रबाट फोहोर संकलन	२०	२०	२५	२५	३०	
		९.२.२	सहरी क्षेत्रबाट फोहोर संकलन	१५०	१५०	१७०	१७०	१९०	
			जम्मा	१२२०	२५७०	१०१६१५	३०६५	१४२०	१०९८९०
१०	१०.१	१०.१.१	फोहोर बाल्ने अभ्यासमा प्रतिबन्ध लगाउने	-	-	-	-	-	
	१०.२	१०.१.२	फोहोर बाल्नु दण्डनीय भएको जनचेतना जगाउने	-	-	-	-	-	
		१०.२.१	जथाभावी फोहोर फ्याँकेने व्यक्तिलाई कारवाही	-	-	-	-	-	
		१०.२.२	जैविक फोहोरबाट बनाईएको मललाई खेतिमा प्रयोग गर्न प्रोत्साहन	-	-	-	-	-	
	१०.३	१०.३.१	खोला किनारा तथा पोखरी नजिक अवश्यकताअनुसार डस्टबिन स्थापना	१०	१०	-	१५	-	
		१०.३.२	बन्द जल निकासी प्रणालीको निर्माण						

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट हजारमा (०००/-)					कैफियत
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		१०.३.३	नालाको पानी जैविक प्रविधिद्वारा प्रशोधन	-	-	-	-	-	८.३.१ मा समावेश
		१०.३.४	प्रत्येक हप्ता नालाको सरसफाई	-	-	-	-	-	८.३.२ मा समावेश
		१०.३.५	ढल तथा उद्योगबाट निस्किएको फोहोरपानी प्रशोधन	-	-	-	-	-	उद्योगको बजेटमा समावेश
		१०.३.६	पानीको गुणस्तर जाँच	५०	५०	८०	८०	१००	
			जम्मा	६०	६०	८०	९५	१००	३९५
११	११.१	११.१.१	स्थानीय तहका पदाधिकारी र वडा जनप्रतिनिधिहरूलाई फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम	१५०	-	-	२००	-	
		११.१.२	वडा स्तरमा स्थानीय जनताका लागि फोहोर वर्गीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम	-	-	-	-	-	१.१.१ मा समावेश
		११.१.३	प्रयोगमा नआउने वस्तुहरूलाई रचनात्मक रूपमा प्रयोग गर्न सिपमुलक कार्यक्रम	-	-	-	-	-	१.१.२ मा समावेश
	११.२	११.२.१	प्रत्येक विद्यालयमा eco club संचालन गर्ने र जनचेतनामुलक कार्यक्रम ल्याउने	१००	१००	१००	१००	१००	
		११.२.२	आफ्नो टोल आफैँ सफा गरौँ	-	-	-	-	-	
		११.२.३	सञ्चारको माध्यमद्वारा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रचार प्रसार	३०	३०	३०	३०	३०	
		११.२.४	जलस्रोत नजिक सूचना सहितको होर्डिंग बोर्ड	५०	-	५०	-	५०	
	११.३	११.३.१	वातावरण शाखामा गुनासो पेटिका स्थापना	२०	-	-	-	-	
		११.३.२	मासिकरूपमा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी समिक्षा बैठक	२०	२०	२५	२५	३०	
			जम्मा	३७०	१५०	१५५	३५५	१९०	१२२०

६.२ फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको वार्षिक अनुमानित बजेटको सारांश

यस पाँच वर्षे फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन क्रममा अनुमानित ११६९८००००/- (एघार करोड उनन्सत्तरी लाख असी हजार) बजेटको आवश्यकता रहेको छ । जसमा पहिलो वर्षमा ३२४५०००/- , दोस्रो वर्षमा ४१२५०००/- , तेस्रो वर्षमा १०२५९५०००/- , चौथो वर्षमा ४४६००००/- र पाँचौ वर्षमा २५५५०००/- बजेट आवश्यक पर्ने अनुमान गरिएको छ । तेस्रो वर्षमा landfill site निर्माण गर्ने योजना रहेको र योजनाका लागि अनुमानित दश करोड छुट्टयाईएको हुनाले यस वर्षमा आवश्यक बजेट बढी हुन गएको छ ।

तालिका नं. १४: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको अनुमानित बजेट सारांश

उद्देश्य	बजेट हजारमा (०००/-)					जम्मा
	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	६००	८००	३५०	६००	४००	२७५०
२	५१०	१०	१०	१०	१०	५५०
३	-	-	-	-	-	-
४	-	-	-	-	-	-
५	-	-	-	-	-	-
६	-	-	-	-	-	-
७	१८५	१३५	१८५	१३५	१८५	८२५
८	३००	४००	२००	२००	२५०	१३५०
९	१२२०	२५७०	१०१६१५	३०६५	१४२०	१०९८९०
१०	६०	६०	८०	९५	१००	३९५
११	३७०	१५०	१५५	३५५	१९०	१२२०
जम्मा	३२४५	४१२५	१०२५९५	४४६०	२५५५	११६९८०

६.३ बजेटको सम्भावित स्रोत

फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट नगरपालिकाको आन्तरिक बजेट र प्रदेश तथा केन्द्रबाट आएको बजेटबाट छुट्टयाईनेछ । बजेट नपुगेको खण्डमा फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यरत निजी संस्था र राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय दातृनिकायहरूसँग समन्वय गरी कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गरिनेछ । विशेषगरी landfill site र wastewater treatment plant निर्माणका लागि अन्य पालिकाहरूसँग समन्वय गरिनेछ र दातृनिकायको खोजी गरिनेछ ।

अध्याय - ७: नतिजा सूचक

यस प्रतिवेदनमा उल्लेख गरिएको फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाका कार्यक्रमहरूको मुल्याङ्कनका लागि आवश्यक नतिजा सूचकहरू तालिका १० मा सूचीबद्ध गरिएको छ

तालिका नं. १५: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनाको नतिजा सूचक

उद्देश्य	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	असर	फोहोर वर्गीकरण गरेर राख्ने घरको संख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	फोहोर संकलन क्रममा जैविक फोहोर निस्किने घरको अनुपात	प्रतिशत		
	असर	प्लाष्टिकको झोला प्रयोग नगर्ने घरको अनुपात	प्रतिशत		
२	प्रतिफल	landfill site सम्म पुग्ने फोहोरमा स्वास्थ्य क्षेत्रबाट निस्केको हानिकारक फोहोरको अनुपात	प्रतिशत		
	असर	संक्रमित फोहोरको autoclaving गर्ने अस्पताल/स्वास्थ्य केन्द्रको अनुपात	प्रतिशत		
३	असर	फोहोर संकलन क्रममा होटल व्यवसायी तथा अन्य संघसंस्थाबाट निस्किने जैविक फोहोरको अनुपात	प्रतिशत		
	असर	व्यवसायी तथा संघसंस्थाहरूद्वारा निस्किएको अनावश्यक अजैविक वस्तु मध्ये पुनः चक्रणका लागि पठाईने वस्तुको अनुपात	प्रतिशत		
४	प्रतिफल	दैनिक संकलन गर्ने फोहोरमा औद्योगिक फोहोरको अनुपात	प्रतिशत		
	प्रतिफल	उद्योगबाट निस्किने फोहोरपानिको गुणस्तर			
५	प्रतिफल	दैनिक संकलन गर्ने फोहोरमा निर्माणजन्य फोहोरको अनुपात	प्रतिशत		
	प्रतिफल	बाटो तथा खुला क्षेत्रमा निर्माणजन्य फोहोरले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत		
६	प्रतिफल	landfill site सम्म पुग्ने फोहोरमा विद्युतीय फोहोरको प्रतिशत			
७	असर	बाटो तथा खुला क्षेत्रमा जथाभावी प्याँकिएको फोहोरको अनुपात			
	प्रतिफल	पालिकाको फोहोर व्यवस्थापन तथा सौन्दर्यता सम्बन्धी पर्यटक तथा आगन्तुकको विचार			
८	असर	ढल septic tank मा जोडिएको घरको अनुपात (प.दि.वि.ल. ६.२.१.२)	प्रतिशत		
	असर	शौचालय प्रयोग गर्ने संख्याको अनुपात (प.दि.वि.ल. ६.२.१.२)	प्रतिशत		

उद्देश्य	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
९	असर	नियमित रूपमा फोहोर संकलन गरिने घरधुरीको संख्या	प्रतिशत		
	असर	फोहोर व्यवस्थापनमा निजी संस्थाहरूको संलग्नता	प्रतिशत		
	असर	वार्षिक रूपमा संकलन हुने पुनः चक्रणयुक्त वस्तुको अनुपात	प्रतिशत		
	प्रतिफल	प्रत्येक क्षेत्रबाट फोहोर संकलन नियमित रूपमा भएको मात्रै जनसंख्याको अनुपात	प्रतिशत		
१०	असर	फोहोर बाल्ने अभ्यासमा संलग्न घरधुरी तथा संस्थाको संख्या	प्रतिशत		
	असर	जलस्रोत वरिपरी फ्याँकिएको फोहोरको अनुपात	प्रतिशत		
	असर	ढलको पानी प्रशोधन अनुपात	प्रतिशत		
११	असर	फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी प्रदान गरिएको तालिम/ जनचेतनामुलक कार्यक्रमको संख्या			
	असर	प्रत्येक तालिम तथा जनचेतनामुलक कार्यक्रममा सहभागी स्थानीयको सहभागिता	प्रतिशत		
	असर	विद्यालयद्वारा संचालित फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यक्रमहरूको संख्या	प्रतिशत		
	असर	समिक्षा बैठक बसेको माईन्युट			-

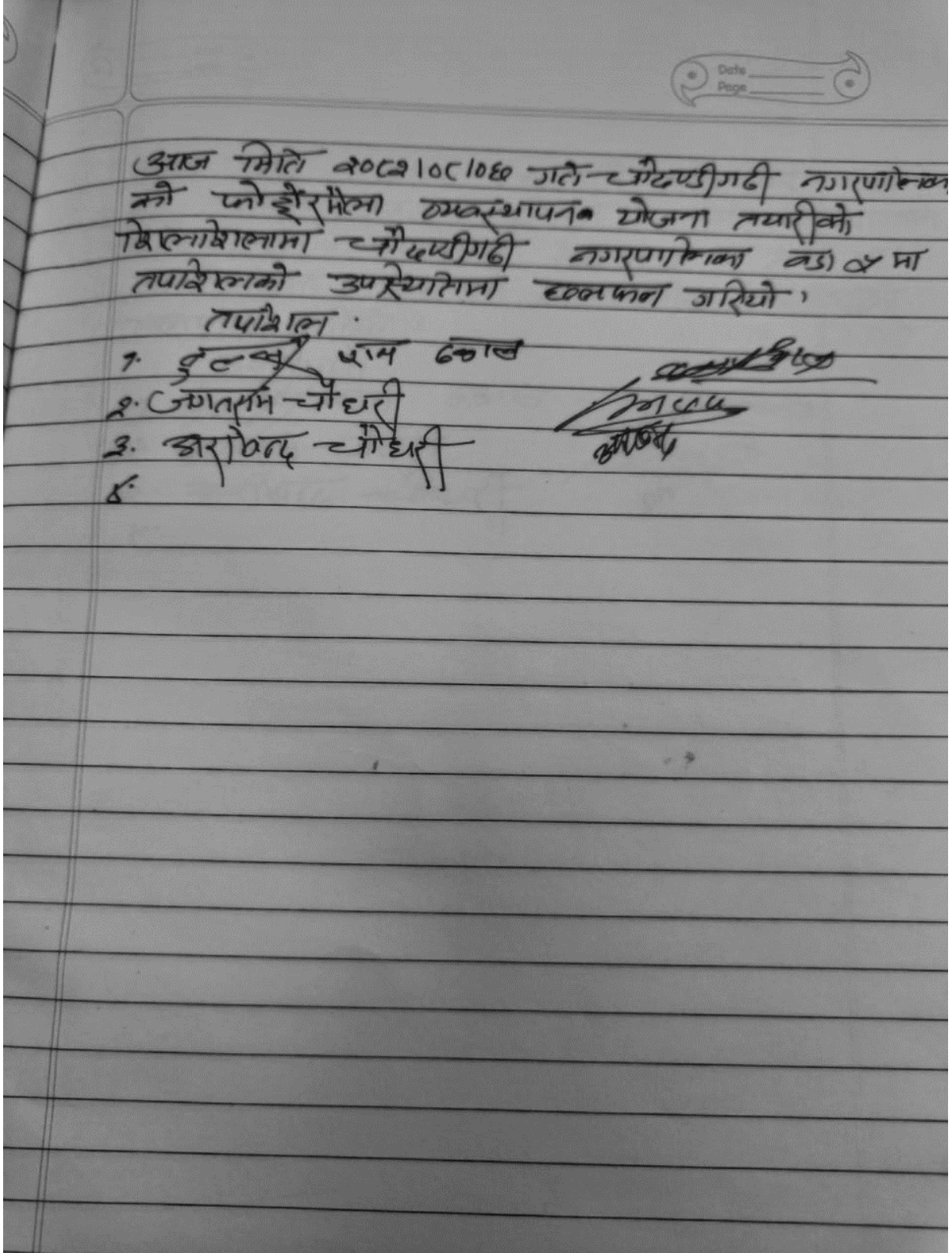
अध्याय - ८: सारांश

चौदण्डीगढी नगरपालिकामा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी जानकारी र जनचेतनाको कमिका कारण फोहोर व्यवस्थापनमा समस्या भएको देखिएको छ । फोहोर व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामग्री, जनशक्ति र पूर्वाधारको विकासमा हालसम्म पालिकाको ध्यानाकर्षण भएको देखिदैन र अवस्थित फोहोर विसर्जन प्रणालीले त्यहाँको स्थानीयले समस्या बेहोर्नु परेको छ । फोहोर बाल्नु, जलस्रोत नजिक फोहोर फ्याँक्नु, पुरै पालिकाबाट फोहोर संकलन नहुनु, landfill site नहुनु, हानिकारक फोहोर अन्य फोहोरसँगै मिसिनु, जनचेतनाको कमी हुनु, वातावरणविज्ञको अभाव हुनु आदि यस पालिकाको फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी मुख्य समस्याहरू रहेका छन् ।

यस फोहोरमैला व्यवस्थापन योजनामा चौदण्डीगढी नगरपालिकाको ठोस र तरल फोहोरमैला व्यवस्थापन सम्बन्धी गर्न सक्ने कार्यहरूको बारेमा उल्लेख गरिएको छ । यस योजनाले सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघको सम्मेलनद्वारा अपनाएको दिगो विकासका १७ लक्ष्यहरूमध्ये लक्ष्य ६ सम्म पुग्न मद्दत गर्दछ । यस योजनालाई पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि public-private partnership approach लाई अपनाउन विशेष जोड दिईएको छ । फोहोर वर्गीकरण, पुनः प्रयोग तथा पुनः चक्रणयुक्त वस्तुको व्यवस्थापन, जैविक फोहोरलाई मल तथा वायो ग्यास उत्पादनमा प्रयोग, फोहोर संकलन प्रक्रियाको प्रभावकारितामा वृद्धि, हानिकारक फोहोरको अलग व्यवस्थापन, landfill site को निर्माण र जनचेतना अभिवृद्धि सम्बन्धी कार्यक्रमहरूलाई यस योजनाले समेटेको छ । यस पाँच वर्षे फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना कार्यान्वयन क्रममा अनुमानित ११६९८००००/- (एघार करोड उनन्सत्तरी लाख असी हजार) बजेटको आवश्यकता रहेको छ । जसमा पहिलो वर्षमा ३२४५००००/- , दोस्रो वर्षमा ४१२५००००/- , तेस्रो वर्षमा १०२५९५००००/- , चौथो वर्षमा ४४६०००००/- र पाँचौ वर्षमा २५५५००००/- बजेट आवश्यक पर्ने अनुमान गरिएको छ । यस बजेटको स्रोत नगरपालिकाको आन्तरिक राजश्व, प्रदेश तथा केन्द्रबाट आएको बजेट, दातृनिकायको सहयोग, निजी संस्थाहरूसंगको साझेदारी हुनेछ ।

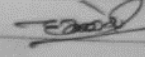
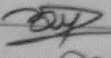
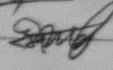

अनुसूची

अनुसूची - १: फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना तयारीको लागि छलफलमा उपस्थित सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू

असमिति २००२/०८/५३ गते चौकण्डीगढी नगरपालिकाको फोहोरमेला व्यवस्थापन गौळमा तयारीको शिल्लाशिलामा चौकण्डीगढी नगरपालिका वडा नं. २ मा तपेशाला अमल हुने उपादेशीमा फोहोरमेला व्यवस्थापनका लागि योजनागत तयारी गर्न अन्तरक्रिया गरियो ।

तपेशाला :

१. श्री बहादुर खना - वडा अध्यक्ष - वडा नं. २
२. हयत कुमार कटुवाल
३. अणु बहादुर खना
४. रमिाविद
५. प्रेमनाथ प. क
६. विद्यामान सापकोटा कार्कण्डी - वडा नं. ११

आज मिति २०७३/०८/२२ गते चौदशीगढी नगरपालिका
मिडको फोहरमीला व्यवस्थापन योजना तयारीको
क्रममा चौदशीगढी नगरपालिका तथा न. ६ मा
काभ्रेको फोहरमीलाको अवस्था, समस्या, समाधान,
सुनौति र समाधानीय समाधानका उपायहरू बारे
का अध्यक्ष श्री अम्वर बहादुर खनाकाले व्याख्यानको
उपस्थितिमा छलफल कार्यक्रम सम्पन्न गरियो।

उपस्थितः

१. अम्वर बहादुर खनाकाले
२. कमला कार्की
३. गुलसी नाम खत्री
४. पुष्पराज थापाकोटा
५. विद्यामान थापाकोटा

आज मिति २०८२ साल मंसिर ३ गते उदयपुर जिल्ला चौदण्डीगढी नगरपालिकामा जोशोरमैला व्यवस्थापन योजना तयारीको शिलशिलामा चौदण्डीगढी नगरपालिका वडा नं. ४ मा तयारिण व्यक्तिहरुको उपस्थितिमा जोशोरमैला व्यवस्थापन योजना बारे छलफल गरियो ।

उपस्थिति :

१. बुद्धराज नर्डी वडा अध्यक्ष - पौ. ५. १. ५१ - ४
२. जंगा कुमारी बिष्ट वडा सदस्य " " " " " "
३. सुनतौध कुमार खसनेत वडा समित्व " " " " " "
४. गुणादेवी रई प्राथमिक सहस्यक " " " " " "
५. इरामान सापकाटा कार्यवाही - पौ. १. ५१ -

साधन मिति २०८२०८१०४ गते - चौदशीगढी नगरपालिका
को जोडीरमिना व्यवस्थापन योजना तयारीको
विशालीशिक्षाया चौदशीगढी नगरपालिका न (मा
विद्यमान अवस्था) समस्या र संशुद्धी गरि
दस्तावेज तयारीको उपस्थितिमा गरियो।

तयारीको:

१. राजकाश कुमार मगर वडा अध्यक्ष - ()
२. नर बहादुर राई वडा समिति - ()
३. राम कुमार चौधरी नगर अध्यक्ष ()
४. राम कुमार राई जलमैत्री सहजकर्ता ()
५. हिरालाल विश्वकर्मा ()
६. रामनिराम सास्तीला ना.प.स.पा. ()
७. विद्यानाथ सापकाटा - ना.प.स.पा. सहजकर्ता ()

आज मिति २०७१/०८/०५ गते चौदशीजादी
नगापालिकाको फोहोर मैला व्यवस्थापन योजना
तयारीको क्रममा वडा नं. ५ मा फोहोर मैला
व्यवस्थापनको विद्यमान अवस्था बारे छलफल
जारीको ।

उपस्थिति :

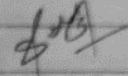
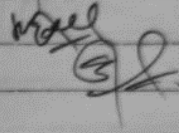
१. श्री लोक शहापुर कार्की - का. वडा अध्यक्ष
२. श्री जगदीश चम्ले - वडा सदस्य
३. शरधाम भट्टारा
४. विद्यमान सापकोटा

(Signature)

आज मिति २०८२ साल मंसिर ५ गते चौदशीगढी नगरपालिकाको फौजौ मेलामा व्यवस्थापन योजना तयारीको शैलीशालामा चौदशीगढी नगरपालिका वडा नं १० मा फौजौ मेलामा कोष विद्यमान अवस्था र व्यवस्थापनको उपाय बारे तपशिल समीक्षणको उपस्थितिमा चर्चा गरियो ।

उपस्थिते :

१. धर्मबन्धु कुमार खड्का - अध्यक्ष
२. राम बहादुर खत्री
३. सिद्धबन्धु भट्ट
४. महावीर चौधरी -
५. विमान थापकोटा

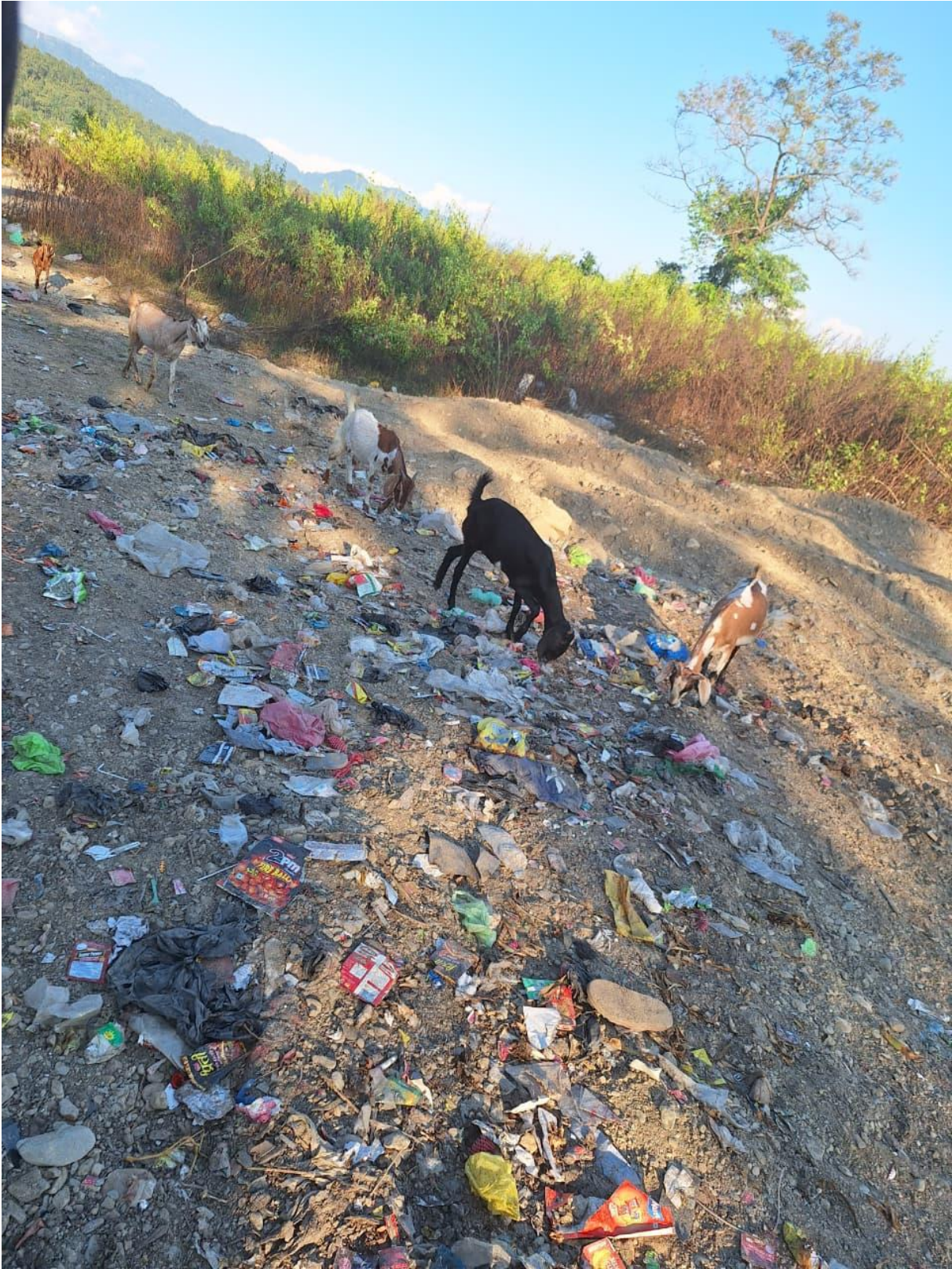
आज मिति २०८२१०८१०४ गते चौदशीगढी नगरपालिका वडा नं.
७ मा फोडोरमैला उदघाटन कार्यक्रमको मेजना तयारीको
शिलशिलामा चौदशीगढी नगरपालिका ७ नं वडामा
फोडोरमैलाको विद्यमान उदघाटन तथा शोकाको उपस्थितिमा
सफल गरियो ।
तयारीमा

१. चन्द्रम माता का. वडा अध्यक्ष चौडा नं-७ वडामा
२. दिपा कुमा सापका कर्मचारी
३. सुधा शर्मा कर्मचारी
४. रमा खड्का - जि. वि' रमा

आज मिति २०८२ साल मंसिर २ गते चौदशीगढी नगरपालिका
को फौजमैना व्यवस्थापन योजना तयारीको लागि चौदशीगढी
नगरपालिका वडा ३ को वडा अध्यक्ष श्री पञ्चमाम बाई ज्यूको
उपस्थितिमा उक्तैलित विषयसूचना सम्बन्धित जरीमा ।

उपस्थित :

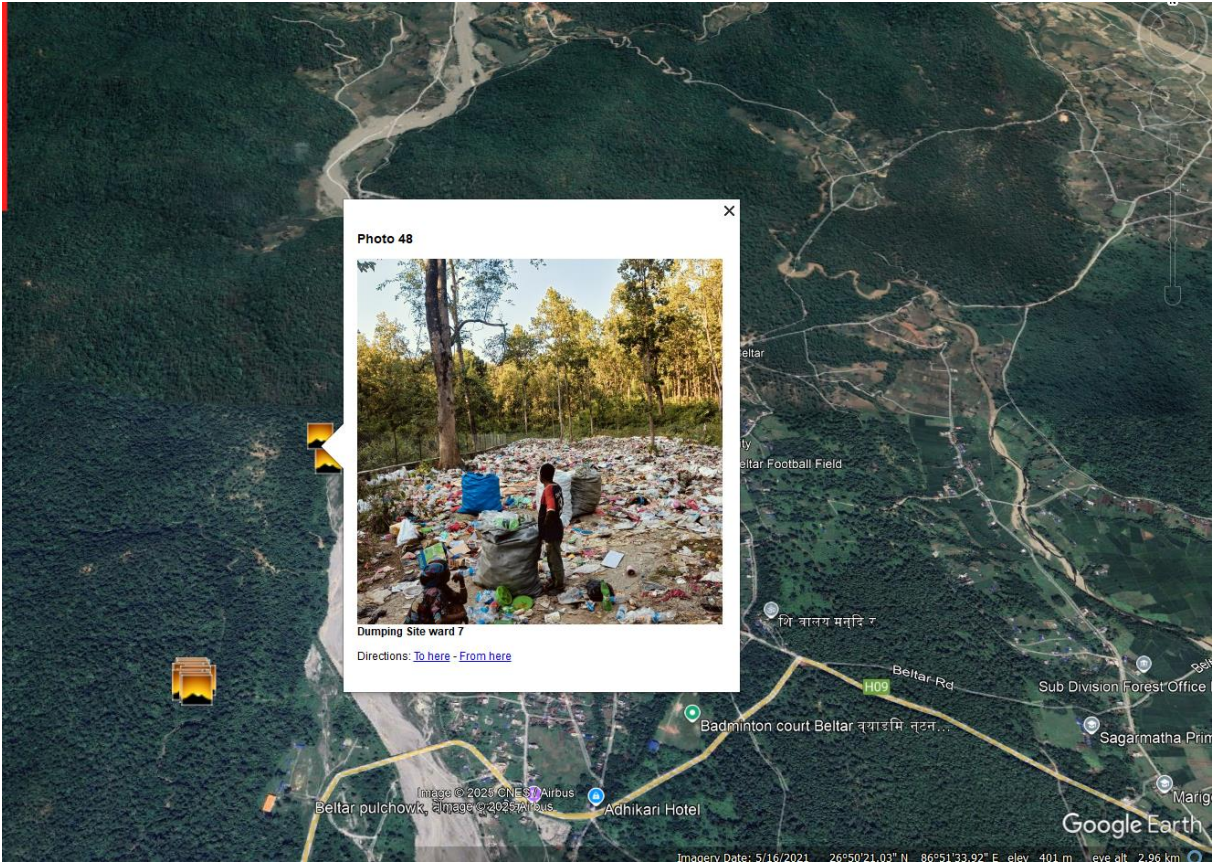
१. पञ्चमाम बाई - अध्यक्ष - चौ.द.न.पा. वडा नं. ३ [Signature]
 २. चन्द्रकला बाई वडा सदस्य " " " [Signature]
 ३. पुष्पल पुर्ण वडा सचिव " " " [Signature]
 ४. सुकेला पुर्ण सामाजिक परिषद्/विना [Signature]
- हस्तमोक्त विषयवस्तुहरू :
५. विमान सापकीटा कार्यालय, चौ.द.न.पा. [Signature]

a

चौदण्डीगढी नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
बैलटार, उदयपुर

आयोजनाको नाम : डम्पिङ साईट निर्माण वडा नं. ७

आयोजना संचालन गर्ने कार्यालय : चौ. न. पा.

उ.स.को नाम : डम्पिङ साईट निर्माण वडा नं. ७

अध्यक्षको नाम र सम्पर्क नं. मदन राई

सचिवको " " " " समर कुमार राई

कोषा. " " " " रन्जना राई

जम्मा उ.स. सदस्य संख्या ११ महिला ४ पुरुष ७

आयोजनाको कुल लागत रु. : ६,४७,०७७. ५६/-

चौ. न. पा. बाट : ६,००,०००/-

उ.स. ले व्यहोर्ने : ६५,०७७. ५६/-

सम्भौता मिति : २०८१/१०/२५

सुरु हुने " : २०८१/१०/२५

सम्पन्न " : २०८१/१२/२८

आयोजनाबाट लाभान्वित हुने परिवार संख्या ६००

जनसंख्या ३०० महिला १७० पुरुष १३०

